

تبیین ابعاد موثر بر منظر خیابان در جهت ارتقای خوانش منظر فضاهای شهری^۱

مطالعه موردی: خیابان‌های بافت مرکزی شهر همدان

سلمان وحدت^۲ - کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
حسن سجاذزاده - دکترای شهرسازی، استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
مهرداد کریمی مشاور - دکترای معماری، استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۲/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۲۷

چکیده

شهرها با منظر خود در معرض قضاوت ناظران قرار می‌گیرند. اما مسئله مهم در این میان، نحوه درک و خوانش منظر شهری از سوی مردم و کاربران فضا است. در این پژوهش سعی شده، ابعاد و عوامل مؤثر در خوانش منظر خیابان، تبیین و اولویت هر یک از عوامل نسبت به مکان‌های مورد مطالعه از دیدگاه شهروندان در راستای ارتقای کیفی منظر فضاهای شهری همدان مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا در انجام این پژوهش، این نوشتار از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و شیوه‌های مرور متون، منابع و اسناد تصویری در بستر مطالعات کتابخانه‌ای و از روش تحقیق موردی و شیوه تحقیق مشاهده و پیمایش در بستر مطالعات میدانی بهره گرفته است. همچنین به منظور تحلیل چارچوب مفهومی پژوهش و پاسخگویی به سؤال‌های تحقیق، از مدل فرآیند تحلیل شبکه و نرم‌افزار سوپر دسیژن استفاده شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، مؤلفه‌های خوانش منظر خیابان را می‌توان در دو بعد عینی و ذهنی و سه مؤلفه، زیباشناختی (عینی-ذهنی)، معنایی-ادراکی، عملکردی-فعالیتی و پنجاه و نه شاخص طبقه‌بندی و ارائه نمود. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهند، ارزش کیفی منظر خیابان‌های مرکزی شهر همدان در سطح متوسطی قرار دارد که با استفاده از عواملی چون ارتقای نظم بصری خیابان، ساماندهی جداره‌ها و بناهای قدیمی، زمینه‌سازی حضور هنرهای خیابانی و گرافیکی، تعریف و تقویت نشانه‌ها در بعد معنایی و کالبدی می‌توان به منظور ارتقای سطح خوانش شهروندان و مطلوبیت منظر این فضاها اقدام نمود.

واژگان کلیدی: منظر خیابان، خوانش منظر، نظم بصری، محیط شهری، همدان

۱۷

شماره پانزدهم

تابستان ۱۳۹۴

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات شهر

تبیین ابعاد موثر بر منظر خیابان در جهت ارتقای خوانش منظر فضاهای شهری

۱ این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد "سلمان وحدت" با عنوان «بررسی و سنجش اولویت‌های خوانش منظر میدان‌های شهری (مطالعه موردی: همدان)» به راهنمایی حسن سجاذزاده و مشاوره مهرداد کریمی، مشاور در دانشگاه بوعلی سینا، همدان و با حمایت مالی سازمان «شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، تهران» انجام گرفته است.

۲ نویسنده مسئول مقاله: salmanvahdat@yahoo.com

۱. مقدمه

شهرها به عنوان مهم‌ترین و کامل‌ترین شکل از اشکال اسکان بشری، بهترین و بزرگترین جلوه‌گاه بروز نگرش‌ها، ارزش‌ها و شرایط اجتماعی ساکنان خود می‌باشند (Appelyard, 1979:451). شهر با نگاه نخست با منظر، خود را در معرض دید و قضاوت ناظران قرار می‌دهد. در واقع منظر شهری مانند نمای ظاهری و پوسته بیرونی هر شهر است که نگاه هر بیننده‌ای را در وهله نخست متوجه خود می‌کند و نخستین چیزی است که شهروند در شهر با آن ارتباط برقرار می‌سازد و به صورت بی‌وقفه وی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بهم ریختگی منظر شهر بیانگر بی‌نظمی ساختار برنامه‌ریزی و رفتار شهری است و منظر زیبا نشان دهنده رابطه‌ای مناسب میان شهر و شهروند می‌باشد (Atashinbar, 2009). در این میان تعامل انسان و پدیده شهر از طریق منظر شهری شکل گرفته و جایگاه منظر شهری در ارتباط چند سویه انسان-محیط بسیار حائز اهمیت است (Alon-Mozes, 2006:37). ویژگی‌های محیط شهری بخش قابل تأملی از دانش و عواطف محیطی شهروندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ادراک، شناخت و شیوه‌های ارزیابی افراد نیز از محیط به طریق متعددی صورت می‌گیرد (Kiani and Sardari, 2011: 25). در شرایط کنونی منظر فضاهای شهری به وسیله متخصصان و بدون مشارکت شهروندان به ویژه در مقیاس طراحی شهری و زیباسازی محیط انجام می‌شود که پیامد آن، فضاهای شهری است که سلیقه اقلیت طراحان را در مقابل اکثریت استفاده‌کنندگان در اولویت قرار می‌دهد (Amin Zadeh et al, 2014: 73). این در حالی است که انسان به عنوان مخاطب و کاربر فضاهای شهری با قوه ادراک و با بهره‌گیری از حواس خود با آن ارتباط برقرار می‌کند. ارتقای عوامل بصری و ادراکی منظر فضاهای شهری زمانی می‌تواند تحقق یابد که اولویت‌سنجی مسائل شهری موجود، مبتنی بر نظریات شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضاها باشد. از آنجا که نظرات و آرای مختلفی در سطح شهر و پیرامون مسائل منظر شهری و اولویت‌های آن وجود دارد و اتخاذ تصمیمات نیز باید همگرا و در راستای پوشش همه جانبه اولویت‌ها باشد، بدین منظور در این پژوهش سعی شده ابعاد و عوامل مؤثر در خوانندگی منظر خیابان تبیین و اولویت هر یک از عوامل نسبت به مکان‌های مورد مطالعه از دیدگاه شهروندان در راستای ارتقای کیفی منظر فضاهای شهری هم‌مدان مورد بررسی قرار گیرد. بدین ترتیب این پژوهش از نظر متدولوژی تحقیق، پژوهشی کیفی، به لحاظ هدف، تحقیقی پژوهش-کاربردی و در نهایت از نظر تکنیک تحقیق، پژوهشی میدانی و کتابخانه‌ای-اسنادی است که به تدوین الگویی مفهومی در ارتباط با خوانندگی عناصر و ابعاد منظر خیابان‌های شهری می‌پردازد و از طریق دو ابزار مصاحبه و اسناد و مدارک به تبیین موضوع اقدام می‌نماید و در آخر نیز برای آزمون فرضیات و چارچوب مفهومی ارائه شده، داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های خبره توسط نرم‌افزار Super Decision و مدل فرآیند تحلیل شبکه، تحلیل شده است. بر اساس اهداف تحقیق و ماهیت پژوهش در این مقاله سه سؤال با این عناوین مطرح شده است: ۱- ابعاد و مؤلفه‌های خوانندگی منظر خیابان کدامند؟ ۲- اولویت شاخص‌ها

و معیارهای مؤثر بر منظر خیابان‌های شهری نسبت به مؤلفه‌ها بر اساس دیدگاه متخصصان چگونه است؟ ۳- اولویت و ترتیب خیابان‌های مرکزی هم‌مدان بر اساس شاخص‌های بیان شده طبق دیدگاه شهروندان به چه ترتیبی است؟

در ارتباط با منظر شهری و شناسایی عوامل آن تحقیقات گسترده‌ای صورت پذیرفته که در ادامه به چند مورد اشاره می‌شود. امین‌زاده گوهرریزی و همکاران، در مقاله‌ای به بررسی و مقایسه ادراک زیبایی منظر شهری از نظر متخصصان و کاربران پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد، مردم در ارزیابی زیبایی‌شناسی خود از یک فضا، کلیت منظر را در نظر می‌گیرند و بیش از توجه به معیارهای تخصصی، به اجزا و عناصر فضا توجه می‌کنند و عواملی چون وجود فضای سبز و پوشش گیاهی یا المان‌های زیبا را به عنوان دلایل انتخاب خود بر می‌شمارند (Amin Zadeh et al, 2014). کیانی و سردری، در مطالعه‌ای به بررسی و ارزیابی اولویت‌های منظر فضاهای عمومی شهر عسلویه از دیدگاه شهروندان پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان داد، بیشترین و بالاترین اولویت منظر فضاهای عمومی شهر مربوط به شاخص هنرهای دیواری و مبلمان شهری در مکان‌های مورد مطالعه می‌باشد (Kiani and Sardari, 2011). خاک‌زند و همکاران، در مطالعه‌ای با عنوان "شناسایی عوامل مؤثر بر طراحی بدنه‌های شهری با تأکید بر ابعاد زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی" به شناسایی و بررسی عوامل مؤثر در طراحی بدنه‌های شهری خیابان از دو بعد زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی پرداخته‌اند و در این ارتباط شاخص‌هایی برای هر یک از ابعاد بیان کرده‌اند (Zand et al, 2014). احمدی و همکاران، در مطالعه‌ای به بررسی میزان رضایت‌مندی شهروندان از عوامل مؤثر بر منظر شهری پرداخته‌اند. بررسی نتایج نشان داد که میزان رضایت مردم از منظر شهری در وضعیت متوسط قرار دارد (Ahmadi et al, 2014). مدیری و نوراللهی اسکویی، در مطالعه‌ای به بررسی و ارزیابی ادراک بصری فضایی میدان امام حسین تهران پرداخته‌اند و نتایج پژوهش نشان داد، ادراک فضایی افراد، عموماً از نظر مادی و احساسی، تشابهات بسیاری با یکدیگر دارند اما ادراک معنایی یعنی تفسیر و ارزیابی آنها متفاوت خواهد بود (Modiri and Noorollahi Os -koe, 2014). در مطالعه‌ای فیضی و اسدپور، فرآیند بازآفرینی منظر میدانی شهر تهران با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان را مورد بررسی قرار دادند. آنها به این نتیجه رسیدند که اصول بازآفرینی منظر میدانی شهری را می‌توان در سه مؤلفه طبیعی انسان ساخت و انسانی ارائه داد (Faizi and Asadpour, 2013). با توجه به تحقیقات و مطالعات صورت گرفته، در این پژوهش سعی شده، مؤلفه‌ها و ابعاد منظر خیابان‌های شهری شناسایی و اولویت هر یک نسبت به مکان‌های مورد مطالعه از دیدگاه شهروندان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد

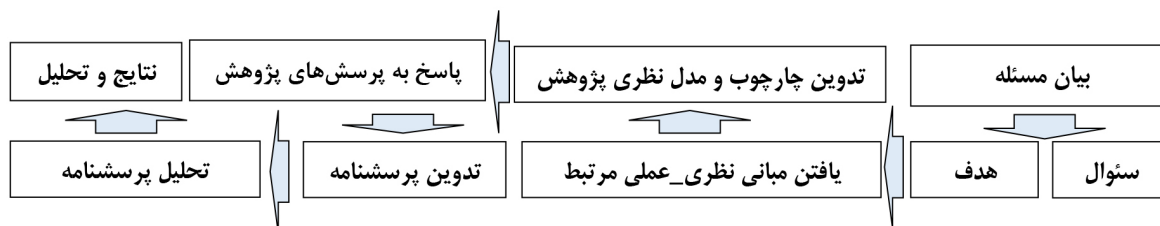
۲. روش پژوهش

از لحاظ ماهیت تحقیق، پژوهش حاضر کمی و کیفی (ترکیبی) می‌باشد؛ زیرا که مطالعات و بررسی نتایج مرتبط با خوانندگی مؤلفه‌های منظر خیابان‌های شهری حاصل اتخاذ روش کیفی

بوده و در نهایت با تدوین چارچوبی مفهومی و تحلیل آن در قالب پرسشنامه و استفاده از مدل فرآیند تحلیل شبکه (ANP)، به سوی روش‌های کمی سوق پیدا کرده است. روش تحقیق در روند پژوهش حاضر مطابق (نمودار ۱) می‌باشد.

این پژوهش از نظر "متدولوژی تحقیق" پژوهشی "کیفی"، به لحاظ "هدف" تحقیقی "پژوهش-کاربردی" و در نهایت از نظر "تکنیک تحقیق" پژوهشی "میدانی و کتابخانه‌ای-اسنادی" است که به تدوین الگویی مفهومی در ارتباط با خوانش عناصر و ابعاد منظر فضاهای شهری می‌پردازد و از طریق ابزار اسناد و مدارک به تبیین موضوع اقدام می‌نماید و در آخر نیز برای آزمون و تحلیل چارچوب مفهومی ارائه شده، داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های

خبره توسط نرم‌افزار Super Decision و مدل فرآیند تحلیل شبکه، تحلیل شده است. در این تحقیق جامعه آماری، گروه‌های سنی و جنسی مختلف ساکن در شهر همدان می‌باشد. این افراد علاوه بر ساکن بودن، کاربران فضا نیز می‌باشند که به صورت تصادفی انتخاب گردیدند. تعداد جمعیت پرسش شونده در محدوده مورد مطالعه ۱۶۶ نفر بودند که بر اساس فرمول کوکران از ۱۱۶ نفر پرسش انجام گرفت. همچنین تعداد متخصصان معماری و شهرسازی ۸۱ نفر بودند که بر اساس فرمول کوکران ۶۷ نفر به صورت تصادفی انتخاب گردیدند. در این تحقیق به منظور بررسی نظر، دیدگاه و بینش افرادی که از طریق پرسشنامه مورد پژوهش قرار می‌گیرند، از پرسشنامه خبره مختص مدل ANP استفاده شده است.

نمودار ۱: روش تحقیق در روند پژوهش

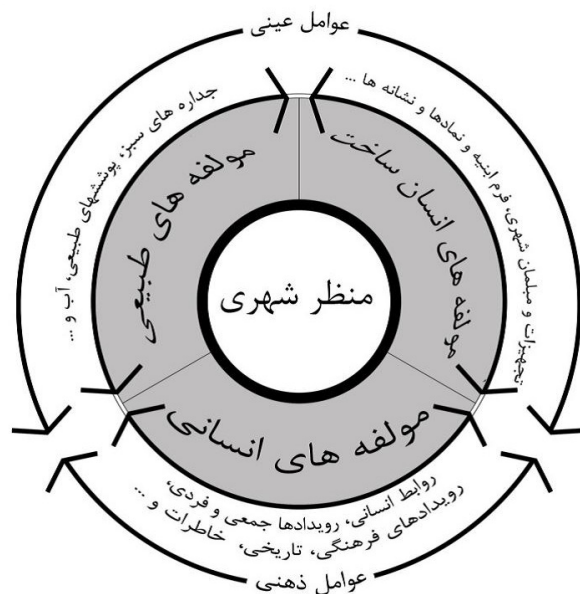
۳. مبانی نظری

۳.۱. مفهوم منظر شهری

کالمن منظر شهری را هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی که محیط شهر را می‌سازند، تعریف می‌کند و آن را هنر چگونگی برقراری ارتباطات بین اجزای مختلف سازنده کالبد شهر می‌داند (Cullen, 1961). دیدگاه کالمن از منظر شهری بیشتر ابعاد کالبدی منظر شهری را شامل می‌شود. تأکید وی بیشتر بر جنبه‌های بصری و عینی منظر شهری است. کوین لینچ سه عامل ادراکی، فیزیکی و عملکردی را در منظر شهری با اهمیت می‌داند (Rezazadeh, 2007: 23). وی با تأیید نظریات کالمن، جنبه ادراکی را به ابعاد منظر شهری اضافه می‌کند. بهزادفر در فرهنگ "واژه نامه مفاهیم طراحی شهری" اجزای تشکیل دهنده منظر شهری را در سه بخش عوامل کالبدی، غیرکالبدی و فعالیت‌های انسانی مورد بررسی قرار می‌دهد (Behzadfar, 2008). پاکزاد منظر را به عنوان فرستنده که اطلاعات متفاوتی را به انسان مخابره می‌نماید، تعریف کرده و اجزای آن را به دو دسته فیزیکی / کالبدی و انسانی تقسیم می‌کند (Pak-zad, 2006). گلکار منظر را بخش متجلی و ملموس فرم معرفی می‌کند که در آن تبلور بصری، کارکردی و معنایی چیزهایی که فضا را شکل می‌دهند، دیده می‌شود (Golkar, 2006). منصور منظر شهری را فهم شهروندان از شهر می‌داند که به واسطه ادراک نمادهای آن (ابعاد کالبدی شهر) و تداعی معانی مرتبط با (ابعاد ذهنی و خاطره‌ای) صورت می‌گیرد و اهداف سه‌گانه منظر شهری را زیباشناختی، فرهنگی-هویتی و عملکردی معرفی می‌کند (Karimimoshaver, 2010: 93). فرهودی و تیموری در مطالعات خود منظر یک محیط شهری را مجموعه‌ای از محرک‌های محیطی (عوامل طبیعی و مصنوع) می‌دانند که در شکل‌گیری

آن، ساختارهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه به همراه الگوها و هنجارهای غالب در آن جامعه نقش اساسی را ایفا می‌کند (Farhoodi and Timuri, 2010). سوآفیلد نیز در دسته‌بندی خود، منظر را واجد دو گونه منظر عینی و منظر ذهنی دانسته است (Swaffield, 2005). منظر عمومی شهر (مانند خیابان‌ها، پارک‌ها، میادین، حاشیه رودخانه‌ها و...) شامل دو دسته عوامل عینی و ذهنی هستند. عوامل عینی در بر دارنده مجموعه عوامل طبیعی و مصنوع مانند فرم ابنیه، جداره‌های شهری و طبیعی، تجهیزات شهری، فضاهای باز و پوشش‌های طبیعی هستند. عوامل ذهنی نیز شامل رویدادهای فرهنگی، حوادث تاریخی، خاطرات، روابط، تعاملات انسانی و رویدادهای فردی-جمعی می‌باشند (Faizi and Asadpour, 2013). فیضی مؤلفه‌های منظر عمومی شهر را حاصل کنش متقابل سه مؤلفه، محیط ساخته شده، محیط طبیعی و محیط انسانی می‌داند که در دو دسته عوامل عینی و ذهنی شکل می‌گیرند (تصویر ۱).

طبق تعاریف محققان و اندیشمندان این حوزه می‌توان ابعاد منظر شهری را طبق جدول زیر دسته‌بندی کرد (جدول ۱). منظر شهری، ماهیتی است که به واسطه فعالیت‌های انسانی و همراه شدن آن با کالبد در طول تاریخ پدید می‌آید و در ذهن شهروندان تفسیر می‌شود؛ این ابعاد ذهنی ممکن است فردی و یا جمعی باشند. منظر شهری در آغاز امری عینی است که به واسطه کیفیت ظهور عوامل فیزیکی شهر موجودیت می‌یابد و به سبب گذشت زمان و تکرار شدن، به عنصر مشترک پیوند دهنده افراد جامعه بدل می‌گردد. از آنجا که منظر شهری، کالبد و کیفیت شهر را توأمان در بر می‌گیرد، می‌توان ادعا نمود که ادراک شهر همان تفسیر منظر شهری است. اگرچه منظر شهری در ابتدا از طریق کالبد و احساسات درک می‌شود، اما آنچه بدان معنا می‌بخشد،

تصویر ۱: عوامل و مؤلفه های تشکیل دهنده منظر شهری. مأخذ: (Faizi and Asadpour, 2013)

جدول ۱: ابعاد مفهومی منظر شهری از دیدگاه نظریه پردازان مختلف

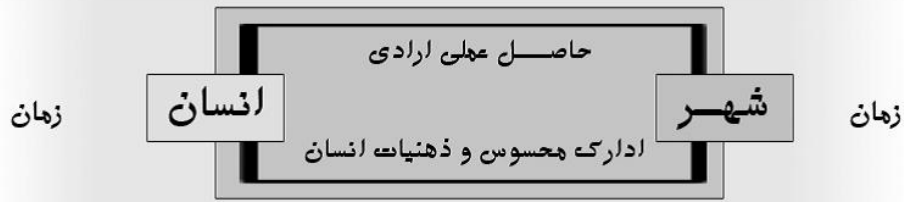
ابعاد منظر شهری مطرح شده	اندیشمندان
ادراکی، فیزیکی، عملکردی	Lynch, 1960
بصری و ساختاری	Cullen, 1961
عوامل طبیعی، عوامل مصنوعی	Sharifian thani, 2001
عوامل عینی، عوامل ذهنی	Swaffield, 2005
فرم، عملکرد، معنا	Pakzad, 2005
عوامل عینی، عوامل ذهنی و عوامل عاطفی	Golkar, 2006
پایداری، هویت، زیبایی، وحدت	Mahmoudi, 2006
بصری، کالبدی، فضایی، فعالیتی، هویتی، محیطی	Abdullah Khan, 2006
بصری، عملکردی، معنایی	Rezazadeh, 2007
عوامل کالبدی، عوامل غیرکالبدی، فعالیت های انسانی	Behzadfar, 2008
زیبایی شناختی، فرهنگی، عملکردی، هویتی	Mansouri, 2009 & Karimimoshaver, 2010
عوامل طبیعی و عوامل مصنوعی	Farhoodi and Timuri, 2010
کالبدی، بصری، فرهنگی	Kiani and Sardari, 2011
عینی (عواملی طبیعی و مصنوعی)، ذهنی (رویدادهای فرهنگی، حوادث تاریخی، خاطرات، روابط، تعاملات انسانی)	Faizi and Asadpour, 2013

در شیئی وجود دارد و عقل و تخیل و تمایلات عالی انسان را به تحسین و لذت و انبساط پدید می آورد (Afhami and Alizadeh, 2011: 57). زیبایی موضوع یا مفهوم و یا حقیقتی است که تمایل انسان به آن با خمیره او سرشته شده و بنا به تعبیر علامه طباطبایی انسان نطفور به حب جمیل است. قدیمی ترین آثار فلاسفه، زیبایی را همراه با حقیقت و خوبی، سه اصل جهانی مورد علاقه و احترام همه انسان ها معرفی می نماید (Naghiza-deh, 2002). از سده هیجدهم به این سو، زیبایی شناسی به عنوان یک علم، بر آن شد که راه علوم طبیعی را پیش گیرد و مانند فیزیک، شیمی یا زیست شناسی با روش های این علوم عمل نماید. ولی مشخص شد که زیبایی شناسی برخلاف علوم طبیعی، تأثیر عاطفی دارد و نمی توان آن را در آزمایشگاه مورد آزمایش قرار داد. از یک طرف، زیبایی شناسی همانند روان شناسی، با حالات و عوامل

ذهنیت شهروند است. منظر شهری نه خاطرات صرف است (غیر محسوس-ذهنی) و نه کالبد صرف (محسوس-عینی). پدیده ای است که از تعامل این دو در شهر حاصل می شود؛ پدیده ای عینی ذهنی (Atashinbar, 2009) (تصویر ۲). در این پژوهش بر اساس تعاریف و ابعاد مفهومی منظر شهری ارائه شده توسط اندیشمندان مختلف، منظر شهری در دو بعد عینی و ذهنی و سه مؤلفه: ۱- زیباشناختی (عینی-ذهنی)، ۲- معنایی-ادراکی و ۳- عملکردی-فعالیتی طبقه بندی و طبق جدول زیر معرفی می شود (جدول ۲).

۳.۲. مؤلفه زیباشناختی (عینی-ذهنی) منظر شهری

زیبا از مصدر زبیدن دارای معانی چون زبینه، شایسته، نیکو، جمیل، خوش نما و آراسته است. زیبایی نیز یعنی حالت و کیفیت زیبا که عبارت است از نظم و هماهنگی که همراه عظمت و پاکی

پدیده عینی - ذهنی

تصویر ۲: منظر شهری پدیده‌ای عینی-ذهنی. مأخذ: (Atashinbar, 2009)

جدول ۲: ابعاد و مؤلفه‌های ارزیابی منظر خیابان‌های شهری

ابعاد و مؤلفه‌های منظر شهری		
عوامل ذهنی	عوامل عینی	
مؤلفه معنایی-ادراکی	مؤلفه عملکردی-فعالیتی	مؤلفه زیباشناختی (عینی-ذهنی)

برخی همچون هوسرل، هایدگر و به خصوص نوربرگ شولتز صورت گرفته است تا بتوان براساس پدیدارشناسی، عینیت و ذهنیت را با هم در مورد "چیزها" به کار برد. اما آنچه امروزه از کلمه Aesthetic یا ترجمه آن (زیبایی‌شناسی) برداشت می‌شود، مبتنی بر ابعاد عینی و ذهنی زیبایی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد، در رابطه با این دو رویکرد در منظرشهری، در ابتدا رویکرد عینی و پس از آن رویکردهای ذهنی مورد توجه بوده است. برای نمونه پیترسک با تأکید بر معمارانه برجسته‌های بصری-هنری منظر از جمله توجه به کثرت و تنوع، مقیاس انسانی، طبیعت‌گرایی و نظمی ارگانیک در فرم و ترکیب رنگ، توسط افرادی چون زیته، گبیرد و هالپرین رواج می‌یابد (Amin Zadeh, 2010:4). این در حالی است که به تدریج زیبایی شهری از حوزه تأکیدات عینی و احساسی و تخصص‌گرایانه مربوط به کیفیات بصری یعنی فرم، رنگ و بافت به حوزه مطالعات ادراکی/ذهنی از محیط شهری انتقال یافت. استفان کاپان، معتقد است اطلاعات مردم و میزان آشنایی با منظر، جهت‌یابی و کشف اطلاعات جدید در ترجیح زیبایی تأکید دارد (Kaplan, 1987). مطالعات کاپلان نشان می‌دهد، ترجیحات زیبایی‌شناختی را نمی‌توان جدا از بررسی مفاهیم ذهنی افراد نسبت به مکان دانست، چرا که ادراک زیبایی همراه با عواطف شخصی و پیش زمینه ذهنی فرد در ارتباط است (Kaplan & Kaplan, 1991). نول معتقد است شناخت زیبایی، فرآیندی ادراکی است که از مرحله عملکرد ذهنی و فعالیت حواس تا مرحله فعالیت‌های عملی و بروز الگوهای رفتاری ادامه می‌یابد. او برای گستره این فرآیند ادراکی چهار سطح مختلف ادراک زیبایی‌شناختی قائل می‌شود که عبارتند از: سطح ادراک حسی، ادراک معنایی، سطح ادراک نشانه‌ای و سطح ادراک نمادین (Nohl, 2008:224).

زیبایی در معماری در ارتباط با محیط و پیرامون معنی می‌یابد و بخش مهمی از ادراک زیبایی یعنی ادراک معنا، نشانه‌ها و نمادها، علاوه بر آن که در ترجیحات زیبایی‌شناسی واجد اهمیت خاص‌اند، مشخص‌کننده خصوصیات ارتباط بیننده با مکان نیز می‌باشند (Amin Zadeh, 2010:5). برخی زیبایی‌شناختی

درونی انسانی (یعنی ادراک و عاطفه، غم و شادی، زیبایی و اراده و غریزه) سروکار دارد و از طرف دیگر، مفهوم و احکام آن به شدت نسبی است (Youssefian, 2000).

زیباسازی شهری فرایند توسعه ویژگی‌های بصری است که در فضای شهر صورت می‌گیرد (آرایش و پیرایش چهره شهر). عملیات زیباسازی فرایندی است که به توسعه کیفی فضای شهر و ارتقای کیفیت زندگی شهری می‌پردازد تا به شکل‌گیری شهر سالم، فرهنگی و انسان مدار برسد. شهری زیباست که بر اساس شرایط محیطی و نیازهای انسانی به صورت منطقی و متناسب شکل گرفته باشد. شهری که به کیفیت زندگی و روح و روان انسان احترام بگذارد (Crow, 2006). امروزه زیباسازی فرایند آفرینش هنری و ارتقای کیفیت زندگی در محیط و منظر شهری دانسته می‌شود که هنرمند در آن، فرهنگ، ارزش‌ها و باورهای جامعه را در معرض دید عموم قرار داده و اسباب حفظ بصری و بهبود منظر پیش روی افراد را فراهم می‌نماید. از این دیدگاه، بناهای معماری، انواع هنرهای تجسمی، گرافیک، آثار حجمی، نقاشی دیواری، تبلیغات محیطی و مبلمان شهری در فضاهای شهری علاوه بر انبساط خاطر شهروندان، مورد استفاده آنان نیز قرار می‌گیرند. افزون بر آن، زیباسازی بر ارتقای کیفیت محیط و فضاهای عمومی تأکید دارد تا تعامل اجتماعی را تسهیل کرده و هویت کالبدی شهر و هویت اجتماعی شهروندان را تحکیم بخشد. در این راستا فرایند زیباسازی به ساماندهی، بهسازی و احیای اماکن، معابر، میادین و یادمان‌های تاریخی و فرهنگی می‌پردازد. در حقیقت با به کارگیری علم زیباشناسی می‌توان آشفته‌گی در رنگ، مصالح، کف‌سازی، خط آسمان و موارد دیگر را اصلاح کرد (Galeno and Tadaion, 2010).

بررسی رویکردهای موجود در رابطه با ماهیت زیبایی‌شناسی نشان می‌دهد، دو رویکرد کلی وجود دارد: عینی و ذهنی. در مورد ذهنی و یا عینی بودن زیبایی، نظرات زیادی ارائه شده و در این که قضاوت زیباشناسانه مربوط به فرستنده یا تعبیری توسط گیرنده است، نظرهای مختلفی وجود دارد. تلاش‌های بسیاری به منظور پرکردن خلأ ناشی از تفکر جدایی عینیت و ذهنیت توسط

در محیط مصنوع را در دو بعد فرمی و نمادین مطرح می‌سازند و آنچه که مربوط به ساختار هندسی محیط است را همچون نقش و تأثیر اشکال، تناسبات، ریتم، مقیاس و پیچیدگی، رنگ و ... را شامل بعد فرمی زیبایی‌شناسی می‌دانند (Lang, 1987) و بعد نمادین زیباشناختی را به درک معانی از محیط توسط مردم ارتباط می‌دهند. زیبایی‌شناسی فرمی شامل وجه محسوس فضا و مواردی همچون چشم‌نوازی کالبد فضا یا ترکیب‌بندی، کیفیت رنگ و مصالح را شامل می‌شود (Rezazadeh, 2007:20). عامل زیبایی و عناصر کالبدی شهر از جمله عواملی هستند که در میزان خوشایندی و جذب مردم به سوی فضاهای عمومی و شهری نقش موثر و بسزایی دارند (lokaitou-sideris&Banerjee,2006:277). از ویژگی‌های عوامل زیبایی و کالبدی در محیط‌های شهری می‌توان به شاخص‌هایی چون وحدت، خوانایی (Lynch&Hack,1985) تعیین و یکپارچگی فضا، ابعاد و تناسبات، فرم، هندسه، مصالح، محصوریت، جزئیات طراحی بدنه‌ها و پیوستگی کالبدی اشاره کرد (Pakzad, 2005).

ایجاد دید و منظر زیبا و امکان لذت بردن، از آن جمله جنبه‌های زیبایی‌شناسی منظر فضاهای شهری است (Gehl,1987) که به منظور خلق آن باید شاخص‌های زیبایی و عناصر کالبدی منظر فضاهای شهری را شناخت. در زمینه زیبایی‌شناسی منظر شهری مطالعه «جک نسر» درخور توجه است، وی زیبایی در محیط‌های شهری را در ابعاد و شاخص‌های زیر معرفی می‌نماید:

الف- زیبایی فرمال: شامل شکل، تناسبات، ریتم، مقیاس، پیچیدگی، رنگ، نورپردازی، سایه، نظم، سلسله مراتب، ارتباطات فضایی، ابهام، نوآوری، سازگاری و شگفتی هستند که می‌توان در سه محور محصوریت، پیچیدگی و نظم آن را مورد مطالعه قرار داد، ب- زیبایی سمبلیک: معنا و محتوای (ضمنی مستقیم) که ناشی از نوع و عملکرد و سبک است و در قالب محورهای طبیعی بودن، حفظ و نگهداری، میزان کاربرد و سبک بنا قابل طرح است و ج- زیبایی طرح: که این سطح از زیبایی به چگونگی طراحی و معمول یا غیرمعمول بودن آن اشاره دارد (Nasar, 1994:37-41). از سویی عناصر کالبدی منظر شهری را که در تعریف زیبایی نقش مهمی دارند می‌توان در سه دسته جداره، بام و زمین تقسیم کرد که عبارتند از ۱- منظر سیمای بام: سیمای بام از دید ناظر در برگرفته سیمای مجموعه عناصری است که میان خط آسمان مرز جدایی کالبد جداره با آسمان و خط پایه - مرز بالایی جداره قائم - جای دارد، ۲- سیمای جداره شهری: از بین عناصر کالبدی، جداره‌های شهری مهمترین نقش را در تعریف منظر شهر برعهده دارند. کیفیت ادراکی یک فضای کلاسیک شهری در وهله نخست از انتظام ناشی از نسبت ابعاد و اندازه دو عنصر مهم متشکله فضا - جداره و کف - نشأت می‌گیرد. ادراک فضاها در نسبت‌های متنوعی از ابعاد جداره‌ها و کف، درحوزه‌های متنوعی صورت می‌گیرد. در این میان حس محصوریت قابل بحث‌ترین آنها به شمار می‌رود (Carmona, 2003:149-158) و ۳- سیمای زمین - زمین معرف منظر بستر فضای شهری و مجموع عناصر طبیعی و مصنوعی جای گرفته در آن است (Carmona, 2003:159). در یک تقسیم‌بندی

که آلدورسی (معمار ایتالیایی) انجام داده، عناصر تشکیل دهنده منظر کالبدی شهر را به دو قسمت به شکل زیر دسته‌بندی می‌کند: الف - عنصر انسان ساخت که به دو گونه عناصر ثابت و عناصر متغیر قابل تفکیک است و ب - عناصر طبیعی، بستر کالبدی که شهر اشغال می‌کند و با عوامل طبیعی تعریف می‌شود (Rossi, 1984). پاکزاد نیز عناصر فیزیکی و کالبدی منظر شهری را همانند آلدورسی به دو قسمت عناصر طبیعی و مصنوع طبقه‌بندی کرده و اجزای تشکیل دهنده منظر فضاهای شهری را بدنه‌های شهری، کف، مبلمان و تجهیزات شهری، پوشش گیاهی، آب و ... نام می‌برد (Pakzad, 2005).

همواره در بین کارشناسان مسائل شهری، زیباشناسی شهر از دو بُعد کارکردی و بصری مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بُعد کارکردی به جنبه‌های عملکردی عناصر محیط، بناها، اِلمان‌ها، مبلمان و طراحی‌های منظر شهری می‌پردازد و عموماً بر جسم شهروندان تأثیرگذار است. بُعد بصری نیز به مقوله رنگ، فرم و ترکیب فضا و محیط می‌پردازد و غالباً مؤلفه‌های روحی و روانی را مورد نظر قرار می‌دهد. کیفیت بصری می‌بایستی با سایر عوامل محیط به رقابت بپردازد تا بتواند زیبایی خود را نشان دهد و حتی برتر از آنها باشد. بخشی از سلامت و شادی انسان‌ها در گرو کیفیت فضاهای شهری، تعامل و ارتباطات اجتماعی-روانی ناشی از تأثیرات زیباشناختی است. مظاهر زیبایی منظر شهری عبارتند از رنگ و نور، فرم، مواد و مصالح (جنس)؛ که البته تأثیرگذاری و تأثیرپذیری فرهنگ را نمی‌توان در کاربرد آنها نادیده گرفت (Golany, 2011:126).

۳.۳. مؤلفه معنایی ادراکی

کوبین لینچ در "تئوری شکل خوب شهر"، هفت معیار را برای سنجش شکل خوب شهر مطرح می‌کند؛ سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار، کارایی و عدالت. وی هر یک از این معیارها را با معیارهای ریزتری توضیح داده و سنجش می‌نماید. معیار سنجش معنی، شامل پنج زیر عنوان است: ساختار، هویت، شفافیت، سازگاری و خوانایی. هویت و ساختار از اجزای شکلی معنی به حساب می‌آید. این دو جنبه، جنبه‌هایی از شکل را توضیح می‌دهند که به ما امکان می‌دهند فضا و زمان را شناخته و در قالب الگوهای خود معرفی کنیم (Atashinbar, 51: 2009) و به عبارتی می‌توان هویت را معادل "معنی" دانست و در شهر آن را معادل تشخیص یک مکان و تمایز آن مکان با مکان دیگر قلمداد نمود (Atashinbar, 2009:52). هویت مربوط به شخصیت‌های مکانی است که به افراد چیزی درباره محیط کالبدی و اجتماعی می‌گویند؛ آن چیزی است که یک مکان دارا می‌باشد، زمانی که تا حدی به موقعیتش تعلق دارد و نه جای دیگری (Dougherty, 2006) و هویت مکان تشکیل شده از تصویر ذهنی، تولید تجارب، تفکرات، خاطرات و احساسات بی‌واسطه و تفسیر هدفمند از آنچه هست و آنچه باید باشد (Relph, 1976:59). هر مکان قابل شناسایی، دارای محتوای منحصر به فرد و الگوها و روابطی است که روح آن مکان بیان می‌شود. شناسایی آن با استفاده از نمادها و نشانه‌ها در محیط‌های ساخته شده صورت می‌گیرد (Yuen, 2005:198). در عین حال، هویت مکان نوعی

دلبستگی عاطفی با مکان بر پایه اهمیت نمادین مکان، به عنوان ظرف عواطف و احساسات نیز است که به زندگی فرد، هدف و معنا می‌بخشد (Williams & Vaske, 2003: 830). هویت مکانی، بخشی از هویت شخصی است که در اثر تجربه مستقیم با محیط فیزیکی رشد می‌یابد. بنابراین بازتابی از وجوه اجتماعی و فرهنگی مکان است (Walmesli, 2011: 59) و مجموعه‌ای از شناخت‌هایی است که فرد نسبت به محیط کالبدی زندگی‌اش به دست آورده است؛ شامل خاطرات، ایده‌ها، احساس‌ها، نظر‌ها، ارزش‌ها، معناها و تجربه‌هایی که به محیط کالبدی زندگی روزمره‌اش مربوط می‌شود. فرایند شکل‌گیری هویت مکانی مشابه فرایند کلی شناخت است، یعنی فرد طی تجربه محیط‌های کالبدی آنها را در قالب مفاهیمی انتزاعی به ذهن می‌سپارد تا مبنای بازشناسی تجربه‌های بعدی قرار بگیرد (proshansky, 1983: 59). با توجه به رویکرد این پژوهش هویت مکانی فارغ از سایر بعدهای آن بیشتر روی هویت کالبدی و بصری منظر شهری بحث می‌کند، هویت کالبدی و بصری را می‌توان در حالت کلی به این صورت تعریف نمود: هویت کالبدی به معنای صفات و خصوصیتی است که جسم شهر "یا مکانی" را از غیر متمایز کرده و شباهتش را با خودی آشکار می‌کند. این صفات باید به گونه‌ای باشند که جسم شهر یا "مکان" در عین حفظ تداوم زمانی، در حال تحول و تکامل نیز باشند و نهایتاً به پیدایش یک کل منجر شوند (MirMoqtdaie, 2003: 37). در این راستا یکی از مواردی که موجب درک هویت در محیط مصنوع می‌شود، نگاه به آثار به مثابه ابزار شناخت و فهم مکان است؛ به صورتی که این فهم موجب تعلق انسان و آثار ساخته شده به یک مکان باشد (Karimimoshaver, 2010: 93).

در این بین عامل زمان، تجارب و خاطراتی که فرد در ذهن خود دارد، در معنا و درک مکان نقش مؤثری ایفا می‌کنند. به طوری که تعامل عاطفی و معنایی پس از آن که دیگران تجربه درازمدت یا قوی با یک مکان دارند، اتفاق می‌افتد و در این فرایند، مکان معنای وسیعی برای فرد می‌یابد (Gifford: 2002)؛ که این امر برخاسته از خاطرات دوران رشد و ارتباطی است که در یک مکان اتفاق می‌افتد و نه فقط مکان صرف (Riley, 1992: 19). در واقع گذشته تعاملی فرد با مکان خاص و قدرت این ارتباط به میزان معنادار بودن آن تجربه بستگی دارد. هر چه تجربه یا نحوه دریافت مهم‌تر باشد، این ارتباط قوی‌تر خواهد بود (Milligan, 1998: 31). شناخت فردی از شهر شامل فرایند "تصویرپذیری" محیط شهری است. تصویرپذیری نیز به نوبه خود تحت تأثیر "خوانایی" شهر است (Montgomery, 2003: 298). در پی این روند هر فرد تصویری از شهر را خلق می‌کند و چارچوبی برای ارجاع ذهنی خود می‌سازد. در اینجا لازم است تفاوتی بین "تصویر ذهنی" و "هویت" ایجاد کرد، چرا که "تصویر" مجموع برداشت‌هایی است که مردم از یک شهر دارند، اما "هویت" مربوط به تاریخ و شرایط محیط است که با درجه‌ای از تمایز عجین شده است. مونتگمری نیز به طریق مشابه بین "هویت" یک محل (در واقع آنچه که یک مکان به صورت واقع است) و "تصور" محل (امتزاجی از این هویت با آنچه افراد گوناگون از آن ادراک می‌کنند و با احساسات خود می‌آمیزند)

تفاوت قائل است. به عبارت دیگر، هویت به کاراکتر یا شخصیت شهر مربوط می‌شود و جایی که این کاراکتر نسبتاً ضعیف است، ایجاد یک تصویر جدید یا متفاوت از شهر ممکن است، مطلوب باشد. بنابراین ایجاد تصویر ممکن است شکل‌گیری هویت را پی‌ریزی نماید (Mccarthy, 2012: 246). ادبیات مربوط به قاعده‌مندسازی هویت در مراکز شهری و مرتبط با استفاده از سازوکارهای زیبایی‌شناسی و یا آثار مصنوع، به دو دسته تقسیم می‌شوند. دسته نخست ادبیاتی که به فرم ساخته شده و آثار فیزیکی مصنوع، به ویژه معماری اشاره دارند و دسته دوم مباحث بازاریابی و برندسازی مکان، که تلاش می‌کنند تا نشان دهند که چگونه می‌توان سرمایه‌های فرهنگی و زیبایی‌شناسی را با هدف دستیابی به منافع اقتصادی، در جهت ترفیع و ارتقای یک شهر بسیج و هدایت کرد (Mccarthy, 2012: 249). مکان‌های شهری خوب، معنا و هویت را بروز و به کاربران و شهروندان انتقال می‌دهند (Montgomery, 2003: 295). گرچه معانی مکان ریشه در محل فیزیکی و فعالیت درون آن دارد اما تنها محصول این عوامل نیست و انتظارات اولیه و تجربه انسان به عنوان ناظر و استفاده کننده فضا نقش عمده‌ای دارد (Relph, 1976). ما بر محیط اثر می‌گذاریم و از آن تأثیر می‌پذیریم، برای ایجاد چنین ارتباط متقابلی بایستی محیط را مشاهده و آن را درک کنیم (Carmona, 2003). راپاپورت توضیح می‌دهد که ادراک یک فرایند کلیدی برای ارتباط و وصل نمودن مردم در محیط پیرامون است که به انسان و محیط مربوط است. به طور خلاصه می‌توان گفت، مردم یک فضا را از طریق دیدن و فهم اطلاعات حاصل از محیط شهری درک می‌کنند، در حالی که شناخت نیازمند تفکر، تدبیر و نگه داشتن اطلاعات است (Yokr et al., 2013: 611).

۳.۴. مؤلفه عملکردی-فعالیتی

فعالیت‌های موجود در فضاهای عمومی می‌توانند بر کیفیت و کمیت جذب مردم برای توقف و تعامل در این فضاها، تأثیرگذار باشند. فضاهای عمومی زمینه‌هایی برای بروز دامنه وسیعی از فعالیت‌های روزمره تا جشن‌های دوره‌ای، فردی تا جمعی و فعال و غیرفعال را فراهم می‌آورند. فعالیت‌هایی مثل نگاه کردن، گوش سپردن و تجربه کردن سایرین و مشارکت فعال و غیرفعال در مکان، سبب سرزندگی مکان می‌گردد (Gehl, 1987). در عین حال بعد فعالیت فضاهای عمومی با کاربری‌ها و عملکردهای پیرامون محیط ارتباط مستقیم دارد؛ هرچه میزان عملکردهای جاذب و متنوع در فضاهای شهری بیشتر باشد، میزان تنوع و گوناگونی فعالیت‌ها نیز (Loukaitou – sideris & Banerjee, 2006) بیشتر خواهد بود. گوناگونی در برنامه‌ریزی فعالیت‌های عمومی می‌تواند زمینه‌ساز حضور افراد و گروه‌های مختلف در مکان گردد. گل در یک تقسیم‌بندی، فعالیت‌های هر روزه انسان‌ها در فضای شهری را به "فعالیت‌های ضروری"، "فعالیت‌های انتخابی" و "فعالیت‌های اجتماعی" تقسیم می‌کند. "فعالیت‌های ضروری" آنهایی هستند که حالتی کمابیش اجباری دارند (رفتن به مدرسه یا سرکار، خرید، منتظر اتوبوس یا کسی ماندن و توزیع نامه). به بیان دیگر فعالیت‌هایی که به درجات مختلف ناگزیر به شرکت جستن

در آنها هستیم (Gehl, 1987:3). به باور گل این فعالیت‌ها کمترین تأثیرپذیری را از محیط پیرامون دارند. "فعالیت‌های انتخابی" زمانی صورت می‌پذیرند که تمایل به انجام آنها وجود داشته باشد و زمان و مکان نیز فراهم‌آور زمینه‌ای مساعد باشند. از میان این فعالیت‌ها می‌توان به پیاده‌روی، نشستن در پارک برای استفاده از هوای تازه یا لذت بردن از نور آفتاب اشاره کرد. این فعالیت‌ها تنها در صورت مطلوب بودن شرایط فیزیکی و جوی محیط بیرون رخ می‌دهند. "فعالیت‌های اجتماعی" در بردارنده آنهایی است که بیش از هر چیز وابسته به حضور دیگران در فضای عمومی است؛ همانند بازی کودکان، دیدارها و گپ‌های کوتاه، انواع مختلف فعالیت‌های گروهی و سرانجام، فراگیرترین حالت فعالیت‌های اجتماعی، ارتباطات منفعل مانند دیدن ساده و یا گوش دادن به مردم. شاید ارتباطات منفعل از نظر برخی کم‌اهمیت به نظر برسد، اما به نظر یان گل این کنش‌ها به عنوان شرط لازم برای سایر تعاملات پیچیده از اهمیت زیادی برخوردار است (Gehl, 1987:5-11). اس. کار و همکارانش، در مقاله‌ای با عنوان فضاهای عمومی (Public Space) از این ارتباطات غیرفعال و فعال با عنوان درگیری فعال و غیرفعال با محیط یاد می‌کنند که پرداختن به آن به تشخیص دقیق‌تر تفاوت میان کنش فعال و غیرفعال اجتماعی کمک می‌کند. فعل Engage در آکسفورد به مفهوم جذب کردن و مشغول کردن است و معنای دوم آن مشارکت، وارد شدن و گرفتار شدن است. درگیر، در لغتنامه دهخدا به معنای گرفتار و دچار و نیز موافق و سازگار است و در فرهنگ معین گرفتار و مشغول معنی می‌دهد. در حوزه شهرسازی از این واژه می‌توان چنین استنباط کرد که زمانی که یک فرد جذب و مشغول یک فضا می‌شود و نسبت به نیازهای فیزیکی و روزمره، به شیوه عمیق‌تری با آن درگیر شود و با فعالیت‌ها و کنش‌های خود فضای کالبدی را با نیازهای اجتماعی خویش همسو و سازگار کند، درگیری یا Engagement با فضا رخ داده است. درگیری غیرفعال لذتی است که فرد گاه از نگاه کردن به صحنه‌های پرتحرک مردم لذت می‌برد. چنین برخوردی غیرمستقیم و غیرفعالانه است، زیرا تنها با نگاه کردن همراه است، نه حرف زدن یا انجام دادن کاری (Carr et al, 2010:378). بالکن‌های رو به خیابان، کافه‌های محوطه باز، فعالیت‌های رسمی و اجراها مثل کنسرت در فضای باز، رویدادهای ورزشی و جلوه‌ها و جذابیت‌های بصری فضا همه از مصادیقی هستند که می‌توانند سبب درگیری غیرفعال شهروندان با محیط شوند. اما درگیری فعال یا مداخله فعال به معنای "تجربه مستقیم یک مکان و مردم داخل آن مکان" است. رکن این درگیری مشارکت در فعالیت‌هاست. همان‌طور که برخی از مردم از نظاره دیگران لذت می‌برند، برای برخی دیگر هم برقراری ارتباط مستقیم با آنها لذت بخش است. حالا چه این مردم برایشان غریبه باشند یا اعضای یک گروه، تفاوتی نمی‌کند (Carr et al, 2010:381).

در مجموع فقدان ارتباطات اجتماعی - چه به صورت فعال و چه غیرفعال - به معنای عدم درگیری با محیط شهر بوده و حتی نبود این ارتباطات با شدت پایین در فضاهای شهری، نشان از زوال زندگی شهری و روزمرگی روزافزون دارد؛ چرا که استفاده از چنین فضاهایی تنها برای نیازهای اجباری صورت می‌پذیرد. محمود

توسلی در این باره این‌گونه می‌نویسد: «چون بیشتر فضاهای شهری با ارزش به دوران‌های گذشته تعلق دارند، بنابراین نباید گمان کرد که فضای شهری عنصری است قدیمی و شهر امروز بدان نیاز ندارد. چنین نیست مگر زمانی فرا برسد که آدمی از آنچه امروز هست تنهاتر شود، ساعات شبانه‌روز را قدری در خانه بگذراند، قدری را در راه خانه و محل کار و در کانال‌هایی به نام خیابان و مترو هدر بدهد و مابقی را در محل کار سپری کند. آسف‌بارتر این است که در سیطره جامعه الکترونیک، همه وقت در آبارتمانی محبوس بماند و سفارش خوراک و کتاب و پوشاک بدهد. یا حتی کار تحویل بگیرد و تحویل بدهد؛ که این جز مرگ زندگی شهری نیست» (Tavasoli, 2007:7). یان گل رشد فعالیت‌های انتخابی و در نتیجه فعالیت‌های اجتماعی را در بستگی مستقیم با کیفیت این فضاها و دعوت‌کنندگی آنها می‌داند. از نظر او هنگامی که فضای بیرون دارای کیفیت خوبی نباشد، تنها فعالیت‌های ضروری انجام می‌شود و مردم به سرعت به خانه‌هایشان باز می‌گردند. در چنین شرایطی مردم ماندن در فضای شهری را انتخاب نمی‌کنند. از ابعاد دیگری که از دیدگاه گل، در رابطه میان فعالیت و فضای شهری اهمیت دارد، «تعداد وقایع» و «مدت زمان وقایع» در فضاهای شهری است. او در این باره از عبارت «چیزی روی می‌دهد، زیرا چیزی روی می‌دهد» استفاده می‌کند. او پراکندگی رویدادها و مردم را نقد کرده و می‌نویسد: «فعالیت‌های انفرادی هرگز شانس برای رشد کردن، وسیع‌تر شدن و با معناتر شدن را پیدا نمی‌کنند و بنابراین الهام بخش وقایع دیگر نخواهند بود» (Gehl, 1987:68). همان‌طور که دیده می‌شود، یان گل نیز از دیدگاه شهرسازانه بر رابطه دو سویه میان زندگی روزمره و فضای شهری تأکید می‌کند. بنابر دیدگاه گل، عبور از روزمرگی و شکوفایی زندگی روزمره در گرو رشد فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی و این رشد در گرو طول مدت وقایع رخ دادن آنها در یک زمان و در یک فضا است.

جین جیکوبز نیز بر لزوم وجود اشکال ارتباطات اجتماعی، برخوردی اجتماعی و فعال بودن مکان‌های شهری تأکید می‌کند. او وجود فعالیت‌های هر روزه در خیابان‌ها را وسیله‌ای برای جذب دیگران دانسته و می‌نویسد: «فعالیت همه کسانی که خریدشان را انجام می‌دهند و یا این که تنها برای نوشیدن یا خوردن در مکانی جمع شده‌اند، به خودی خود وسیله‌ای برای جذب دیگران است» (Lindholm, 2011:7). او از جذابیت نگاه انسان‌ها بر دیگر انسان‌ها سخن می‌گوید، امری که شهرسازان و معماران از آن غافلند و به اشتباه می‌اندیشند که شهروندان در جست‌وجوی سکوت و نظم هستند. او نیز مانند یان گل اشکال کم‌شدت ارتباطات اجتماعی را سبب سرزندگی فضای شهری می‌داند «به محض آن که برخوردهای جالب، مفید و معنادار بین شهروندان به روابط خصوصی کاهش پیدا کند، شهر خواهد مُرد». او کیفیت فضاهای شهری را در شکل بخشیدن به چنین ارتباطاتی مؤثر می‌داند و بر تنوع و جذابیت عملکردی مکان تأکید می‌کند. «لازم است خیابان در طول پیاده‌روهایش جذابیت تعدد فروشگاه‌ها و مکان‌های عمومی را عرضه دارد و بعضی از این مکان‌ها باید در شامگاهان و شبانگاهان نیز باز باشند» (Yokr Lai)

باشد. در واقع سیاست‌ها و برنامه‌ها موجب شکل‌گیری عوامل کالبدی و فعالیتی می‌شوند و این عوامل منجر به ایجاد معنی می‌شوند.

۴. محدوده مورد مطالعه

همدان دروازه تاریخ و پایتخت تاریخ و تمدن ایران، قدیمی‌ترین شهر ایران و از کهن‌ترین شهرهای جهان است که پیشینه آن به دوران ماد بر می‌گردد. این شهر امروزه با وسعتی حدود چهار هزار و ۱۱۸ کیلومترمربع، از خط‌الرأس رشته کوه الوند تا مرزهای شرقی استان کشیده شده است. شرقی‌ترین نقطه این شهرستان ۴۹ درجه و ۲۷ دقیقه، غربی‌ترین آن ۴۸ درجه و ۲۰ دقیقه از نصف‌النهار گرینویچ فاصله دارد و در حد فاصل ۳۴ درجه و ۳۵ دقیقه، تا ۳۵ درجه عرض شمالی واقع شده است. بخش مرکزی همدان شامل میدان بزرگ مرکزی شهر است که به وسیله کارل فریش با پیروی از الگوی شهرسازی هوسمانی و با ساختار و پوسته‌ای تأثیر گرفته از سبک نئو باروک، در دوره رضا شاه پهلوی در مرکز بافت سنتی و با شش خیابان که به صورت شعاعی با زاویه و ابعاد یکسان از آن منشعب شده، بنا گردیده است (Sajadzadeh and Pirbabaie, 2012: 32) (تصویر ۳).

۵. بحث و یافته‌های تحقیق

۵.۱. فرآیند مدل ANP

نرم‌افزار Super Decisions فرآیند تحلیل شبکه‌ای (ANP) که توسط توماس ساعتی معرفی شده را انجام می‌دهد. این نرم‌افزار توسط گروه ANP شاغل در سازمان تصمیمات خلاق (Creative Decisions) نوشته شده و در واقع مراحل سه‌گانه فرآیند تحلیل شبکه (ANP) و تحلیل این مدل را به صورت نرم‌افزاری انجام می‌دهد. در پژوهش‌هایی که از روش ANP استفاده شده، این نرم‌افزار برای تحلیل مدل و تدوین مراحل سه‌گانه آن مورد استفاده قرار گرفته است:

مرحله ۱- تعریف ساختار مدل و تشکیل شبکه تحلیل

در این مرحله طبق جدول شماره ۳ ابعاد منظر شهری، خوشه‌های اصلی مدل را تشکیل می‌دهند. درون هر خوشه مجموعه‌ای از شاخص‌ها و معیارها قرار دارند که به عنوان گره‌های شبکه شناخته می‌شوند. معیارها علاوه بر این که درون هر گره دارای رابطه هستند، با گره‌های درون سایر خوشه‌ها نیز دارای رابطه می‌باشند و در محاسبات باید روابطی از این دست و بازخورد آنها را نیز در نظر گرفت. تصویر ۴ ساختار مدل پیشنهادی و نوع روابط میان مؤلفه‌ها را در درون نرم‌افزار Super Decision نمایش می‌دهد.

مرحله ۲- انجام مقایسات زوجی، وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌های مدل ANP

سلسله مراتب کنترل ANP، مجموعه معیارهایی هستند که برای مقایسه تعامل‌هایی که ممکن است در شبکه وجود داشته باشد، استفاده می‌شوند. تعیین وزن نسبی در ANP شبیه به AHP است. به عبارتی، از طریق مقایسه زوجی می‌توان میزان نسبی معیارها و زیرمعیارها را مشخص کرد (Jabalamoli et al, 2008: 340). در این

با عنوان اصلی فعالیت می‌توان در مکان‌های شهری خوب (در معنای عام آن) انتظار مواجهه با تنوعی از کاربری‌های اصلی و ثانویه را داشت (Montgomery, 2003). در یک دسته‌بندی کلی، کارکردهای فضای شهری را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد. دسته نخست کارکردهای اقتصادی هستند، به عنوان یک قاعده کلی، بیشتر فضاهای شهری سرزنده و جذاب، مکان‌های برخوردار از تنوعی پیچیده‌اند که در آنها شبکه‌هایی از شرکت‌ها و نسبت قابل توجهی از بنگاه‌های کوچک و متوسط، با مصرف‌کنندگان و نیز با سایر کسب‌وکارها در تجارتند. بر همین اساس مونته‌گمری اشاره می‌کند که در بطن چنین مکان‌هایی، فعالیت بخش عمده‌ای از چنین بنگاه‌هایی در قالب صنایع خلاق و فرهنگ، بدیهی به نظر می‌رسد (Montgomery, 2003). صنایع خلاق، موسیقی، عکاسی تبلیغاتی، طراحی گرافیک و ارتباط تصویری، نشرکت‌تاب، مد، فیلم و تلویزیون را شامل می‌شود. می‌توان گفت که صنایع خلاق به طور بالقوه موجب افزایش فرصت‌های شغلی و به این ترتیب ارتقای اقتصاد شهرها می‌شوند. دسته دوم شامل کارکردهای اجتماعی فضا می‌شود. جیکوبز (1961) بیان می‌دارد که یک فضای موفق شهری در گرو مکانی است که مرتبط با فعالیت‌های انسانی باشد (Yokr Lai & Said & Kubota, 2013). در بعد عملکردی، فضاها باید نیارهای اولیه را پاسخگو باشند که از آن جمله می‌توان به درگیر شدن فعالانه با محیط و امکان کشف محیط اشاره کرد (Carmona, 2003). برای درگیر شدن با فضا به شکل غیرفعال، نصب فواره‌ها، ایجاد دیدهای مناسب، به کارگیری المان‌های هنر عمومی و برگزاری نمایش‌های مختلف، فرصت‌ها را به وجود می‌آورند. به همین دلیل در راستای درگیر شدن فعالانه با محیط، ساماندهی المان‌های مختلف، نیمکت‌ها، تلفن‌ها، آب‌نماها، مجسمه‌ها و غرفه‌های فروش کم‌وبیش می‌توانند به تقابل اجتماعی بینجامند (Carmona, 2003). کشف محیط نیز ممکن است شرکت در برنامه‌های نمایشی و شرکت در جمع را شامل شود مانند نمایشگاه‌های هنری، نمایشگاه‌های خیابانی، جشنواره‌ها، نمایش‌ها و مراسم گوناگون (Carmona, 2003). دسته سوم کارکردهای فرهنگی را شامل می‌شود. برای آن که فرهنگ زنده به حیات خود ادامه دهد، ضروری است که دست‌کم بعضی از نهاد‌های فرهنگی به جای آن که بر تکرار و نمایش چرخشی آثار فرهنگی-هنری موجود تأکید کنند، تبدیل به سازمان‌هایی برای تولید هنری شوند؛ به این معنا که از خلق آثار فرهنگی-هنری جدید حمایت نمایند (Montgomery, 2003).

۳.۵. مدل مفهومی و چارچوب پژوهش

در یک جمع‌بندی کلی موارد و عوامل مورد انتظار از منظر شهری در (جدول ۳) گنجانده شده است. این شاخص‌ها در سه مؤلفه منظر خیابان شهری یعنی زیباشناختی (عینی و ذهنی)، معنایی-ادراکی و عملکردی-فعالیتی گنجانده شده‌اند. باید توجه داشت که توجه صرف به هر یک از موارد اشاره شده به تنهایی متضمن آفرینش یک منظر خیابان شهری خوب نیست، بلکه منظر شهری مطلوب زمانی اتفاق می‌افتد که رابطه مستقیم و معنادار بین مؤلفه‌ها برقرار

جدول ۳: مدل مفهومی و چارچوب نظری پژوهش

مؤلفه‌ها	معیارها		شاخص‌ها
	مؤلفه زیباشناختی	عینی	بصری
کالبدی			
		ذهنی	آرامش - انبساط خاطر - حفظ و نگهداری - خلاقیت - با معنا بودن - سبک - جذابیت
هویت - مکانی			فرهنگی - تاریخی
	تعلق	فیزیکی - کالبدی	بناها و یادمان‌های تاریخی - نمادها و نشانه‌ها - عناصر شاخص بصری و کالبدی
خوانایی		احساس دلبستگی به مکان - خاطره ذهنی قوی - تعلق خاطر - احساس امنیت - تجارب حسی مثبت - هویت‌مندی مکان	
	مؤلفه معنایی - ادراکی	آشنایی با مکان و موقعیت سنجی - تصویر ذهنی از مکان - حس جهت‌یابی	
مؤلفه عملکردی - فعالیتی		اجتماعی - فرهنگی	حضورپذیری اقشار مختلف اجتماعی - نظارت اجتماعی و طبیعی بر فضا - تعاملات اجتماعی در مکان - راحتی و آسایش ذهنی در مکان - حمایت از پیاده‌مداری - وجود نهادهای فرهنگی - رویدادهای فرهنگی و هنری
	عملکردی	فعالیتی	گوناگونی و اختلاط کاربری‌ها - عملکردهای جاذب و مشوق پیاده‌مداری - انطباق فضا با الگوهای رفتاری - تنوع فعالیت‌ها - وجود کاربری‌های خدماتی (پارکینگ، انباری و ...)
		درگیر شدن فعال با محیط	نصب فواره‌ها - ایجاد دیدهای مناسب - المان‌های هنر عمومی
		درگیر شدن غیر فعال با محیط	نگاه کردن، شنیدن و ... - برگزاری نمایش‌های مختلف
امکان کشف محیط	شرکت در برنامه‌های نمایشی - شرکت در جمع		

خوانش منظر خیابان‌های مرکزی شهر همدان از دیدگاه شهروندان

مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی منظر خیابان‌های شهری

۲۶

شماره پانزدهم

تابستان ۱۳۹۴

فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهر

تبیین ابعاد مؤثر بر منظر خیابان در جهت ارتقای خوانش منظر فضاهای شهری

تحقیق وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌های مدل ANP براساس دو روش کلی به شرح زیر انجام شده است:

۱- وزن‌دهی به روابط درونی شبکه و معیارها؛ براساس نتایج پرسشنامه خبره که در تحلیل‌های شبکه‌ای و تصمیم‌گیری چند معیاره استفاده می‌شود و توسط کارشناسان و متخصصان زمینه شهرسازی صورت گرفته، انجام گرفته است. ۲- وزن‌دهی به گزینه‌ها در ارتباط با معیارها، که براساس اطلاعات به دست آمده از عملیات پیمایشی در سطح خیابان‌های مرکزی شهر همدان و همچنین نتایج پرسشنامه که توسط شهروندان و متخصصان صورت گرفته، انجام شده است. در زیر به عنوان نمونه، پرسشنامه‌ای که براساس روش‌های بیان شده در بالا تهیه شده، نشان داده شده است. نتایج حاصله از این پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss تحلیل شده و در وزن‌دهی به روابط بین

معیارها و گزینه‌ها اعمال می‌شود (جدول ۴).

روش وزن‌دهی به معیارها در مدل ANP براساس دامنه عددی ۱ تا ۹ می‌باشد. در این روش شبکه را به شاخه‌های کوچکتر تقسیم کرده و تک‌تک عناصر هر شاخه مانند آنرا نسبت به یک عنصر در شاخه زام مقایسه زوجی می‌کنیم و ترجیح (اولویت) آنها را به دست آورده و ماتریس مقایسه زوجی را تشکیل می‌دهیم (Faraji et al., 2010:141-147). تصویر ۵ نمونه‌ای از روش وزن‌دهی براساس نتایج پرسشنامه شهروندان در مدل ANP (نرم‌افزار Super Deci sions) را نشان می‌دهد.

مرحله ۳- ساخت سوپر ماتریس وزنی براساس داده‌ها و اطلاعات پیمایشی و میدانی

براساس مقایسه زوجی که در مرحله قبل انجام شد، سوپر ماتریس وزنی تشکیل می‌شود و وزن هر معیار و شاخص براساس سیستم

0 40 80 160 320 480
Km

تصویر ۳: محدوده و نمونه‌های مورد مطالعه

۲۷

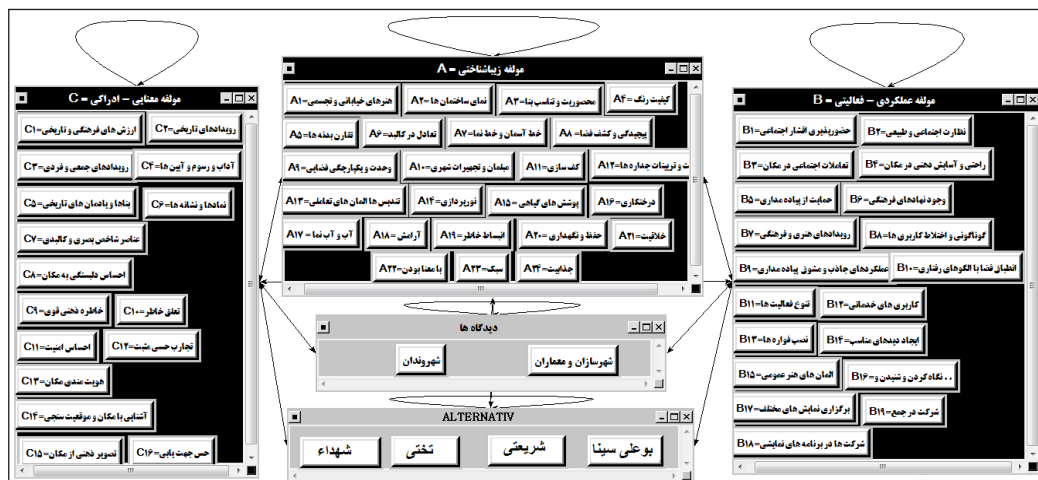
شماره پانزدهم

تابستان ۱۳۹۴

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات شهر

تبیین ایجاب موثر بر منظر خیابان در جهت ارتقای خوانش منظر فضاهای شهری

تصویر ۴: ساختار مدل ANP مبتنی بر خوانش منظر خیابان های مرکزی شهر همدان (شامل گروه ها، شاخص ها، گزینه‌ها و روابط بین آنها می باشد)

جدول ۴: نمونه‌ای از پرسش‌ها در پرسشنامه خبره و نحوه ارزش‌گذاری شاخص‌ها و گزینه‌ها توسط کارشناسان و شهروندان

سؤال: «با توجه به عامل زیباشناختی منظر خیابان شهری، به نظر شما کدام شاخص ارزش و اهمیت بیشتری دارد و این اهمیت به چه میزانی است؟»		بر اساس دیدگاه متخصصان															
نمای ساختمان	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
کیفیت رنگ	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
نورپردازی	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
محسوریت و تناسب	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
سؤال: «با توجه به شاخص "میلان و تجهیزات شهری" به نظر شما کدام گزینه اهمیت و ارزش بیشتری دارد و این اهمیت به چه میزانی است؟»		بر اساس دیدگاه شهروندان															
خیابان بوعلی سینا	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
خیابان باباطاهر	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
خیابان اکباتان	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
خیابان شهدا	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹

Comparisons wrt "میزان حضورپذیری افشار مختلف اجزای" node in "Alternativ" cluster
 خیابان شهداء is strongly to very strongly more important than خیابان بوعلی سینا

6. خیابان باباطاهر	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	خیابان بوعلی سینا
7. خیابان باباطاهر	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	خیابان نضی
8. خیابان باباطاهر	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	خیابان دفتر شریعتی
9. خیابان باباطاهر	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	خیابان شهداء

تصویر ۵: نمونه‌ای از روش وزن دهی به گزینه‌ها در مدل ANP (نرم‌افزار سوپر دسیژن)

برضا" (۰,۱۱۱) و "حمایت از پیاده‌مداری" (۰,۱۰۸) دارای بیشترین اهمیت در گروه خود نسبت به مؤلفه‌های مربوطه دارا می‌باشند. ۵,۳ اولویت و اهمیت گزینه‌ها نسبت به معیارها از دیدگاه شهروندان

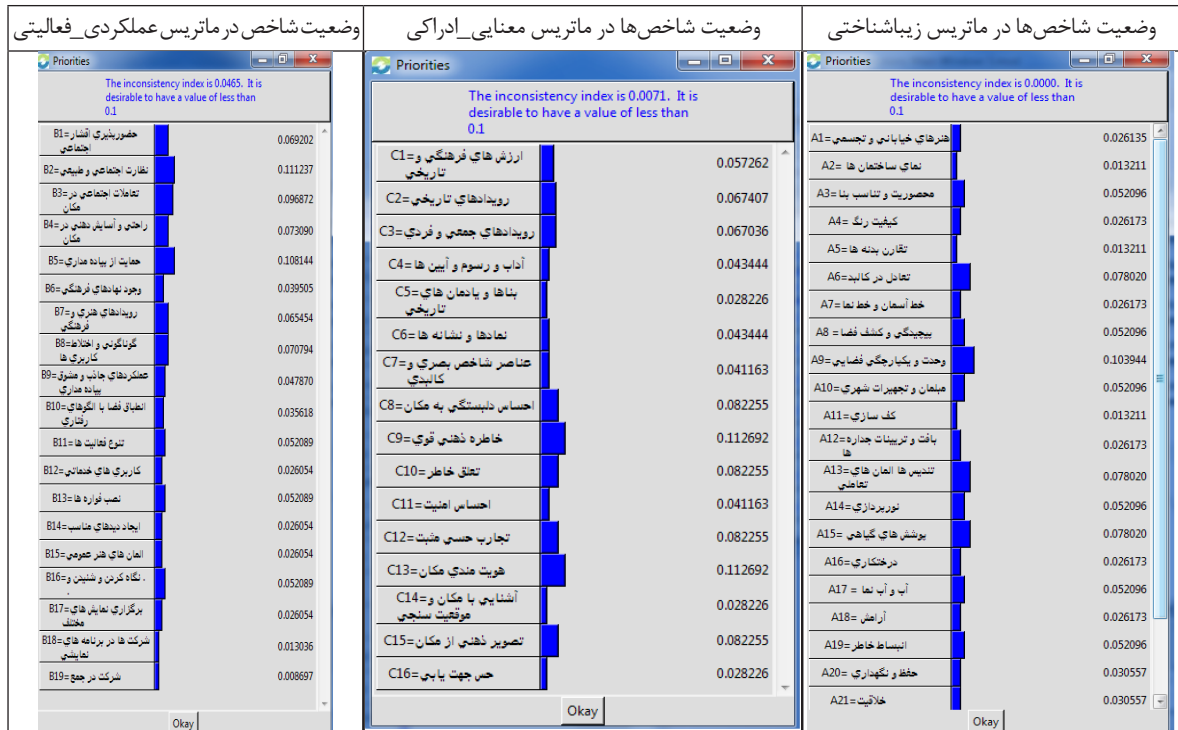
در پی پاسخگویی به سؤال سوم این پژوهش مبنی بر این که اولویت و اهمیت خیابان‌های مرکزی همدان نسبت به معیارهای ارزیابی از دیدگاه کاربران و شهروندان به چه ترتیبی است؟ اطلاعات به دست آمده از تحقیقات میدانی و پرسشنامه‌های تکمیلی توسط شهروندان و مخاطبان آثار در نرم‌افزار سوپر دسیژن مورد تحلیل و وزن دهی قرار گرفت و نتایج حاصله به ترتیب طبق (جدول‌های ۵ و ۶) قابل ارائه می‌باشد.

بر اساس وزن نسبی مؤلفه‌ها و شاخص‌های منظر خیابان‌های شهری و همچنین تحلیل داده‌ها و اطلاعات توسط نرم‌افزار Super Decisions اولویت‌بندی گزینه‌ها از لحاظ خوانش منظر خیابان‌های شهری همدان از دیدگاه شهروندان طبق تصویر زیر می‌باشد که در آن خیابان بوعلی سینا با وزن (۰,۲۴۶) در اولویت نخست از لحاظ دارا بودن کیفیت خوانش منظر و خیابان شهدا در اولویت آخر با وزن (۰,۰۹۹) قرار دارد (تصویر ۷).

برداری تعریف شده و مشخص می‌گردد. در واقع هر ستون سوپر ماتریس از چند بردار ویژه تشکیل می‌شود که جمع بردارها وزن نسبی معیارها و شاخص‌ها و گزینه‌ها را مشخص می‌نماید. ۵,۲ اولویت و اهمیت معیارها نسبت به مؤلفه‌ها از دیدگاه متخصصان

در این مدل هر گروه و کل مدل نتایج خاص خود را دارا می‌باشد. از آنجا که ارائه کل نتایج حجم گسترده‌ای داراست، بدین ترتیب در این قسمت برخی از وضعیت‌های برجسته و عمده حاصل از اجرای مدل ANP اشاره می‌شود. در پی پاسخگویی به سؤال دوم این پژوهش (تصویر ۶) که بر اساس تحلیل داده‌های اطلاعاتی از بررسی‌های کتابخانه‌ای و نتایج استخراجی از پرسشنامه خبره متخصصان و تحلیل نتایج در نرم‌افزار Super Decisions به دست آمده، طراحی گردیده است.

تصویر ۶ نشان می‌دهد که از دیدگاه متخصصان در مؤلفه زیباشناختی معیارهای "وحدت و یکپارچگی فضا" (۰,۱۰۳) و "تعادل در کالبد" با وزن نسبی (۰,۰۷۸) دارای بیشترین اهمیت، در مؤلفه معنایی-ادراکی معیارهای "خاطره ذهنی قوی" و "هویت‌مندی مکان" با وزن نسبی (۰,۱۱۲) دارای بیشترین ارجحیت و همچنین در مؤلفه عملکردی-فعالیتی معیارهای "نظارت اجتماعی و طبیعی

تصویر ۶: اولویت شاخص‌ها در خوشه‌ها (معیارها) بر اساس دیدگاه متخصصان

جدول ۵: اولویت و اهمیت گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه زیباشناختی (عینی-ذهنی)

اولویت گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه زیباشناختی									
شاخص	گزینه‌ها	ش	گزینه‌ها	ش	گزینه‌ها	ش	گزینه‌ها	ش	گزینه‌ها
هنر خیابانی و تجسمی	آکباتان	۰,۱۱۴	آکباتان	۰,۱۲۹	آکباتان	۰,۰۹۴	آکباتان	۰,۰۹۸	آکباتان
	بابا طاهر	۰,۱۲۵	بابا طاهر	۰,۲۶۵	بابا طاهر	۰,۰۶۵	بابا طاهر	۰,۱۱۱	بابا طاهر
	بوعلی سینا	۰,۳۲۵	بوعلی سینا	۰,۲۱۶	بوعلی سینا	۰,۱۲۹	بوعلی سینا	۰,۳۴۵	بوعلی سینا
	تختی	۰,۰۹۸	تختی	۰,۰۵۹	تختی	۰,۰۸۱	تختی	۰,۲۶۹	تختی
	شریعتی	۰,۱۸۹	شریعتی	۰,۲۱۳	شریعتی	۰,۱۱۲	شریعتی	۰,۴۰۲	شریعتی
	شهدا	۰,۰۹۷	شهدا	۰,۱۱۹	شهدا	۰,۱۰۳	شهدا	۰,۰۸۵	شهدا
وجود نهادهای فرهنگی	آکباتان	۰,۲۲۱	آکباتان	۰,۴۲۸	آکباتان	۰,۲۸۷	آکباتان	۰,۳۱۱	آکباتان
	بابا طاهر	۰,۱۶۴	بابا طاهر	۰,۳۴۹	بابا طاهر	۰,۱۲۷	بابا طاهر	۰,۴۴۵	بابا طاهر
	بوعلی سینا	۰,۳۲۵	بوعلی سینا	۰,۴۴۱	بوعلی سینا	۰,۳۸۹	بوعلی سینا	۰,۴۱۲	بوعلی سینا
	تختی	۰,۲۶۴	تختی	۰,۱۱۲	تختی	۰,۲۴۵	تختی	۰,۱۱۵	تختی
	شریعتی	۰,۳۱۱	شریعتی	۰,۲۹۷	شریعتی	۰,۵۲۶	شریعتی	۰,۲۱۴	شریعتی
	شهدا	۰,۱۲۵	شهدا	۰,۱۸۹	شهدا	۰,۱۲۹	شهدا	۰,۰۸۹	شهدا
بیمبستگی و کشف فضا	آکباتان	۰,۷۱۲	آکباتان	۰,۱۵۹	آکباتان	۰,۰۸۴	آکباتان	۰,۱۲۸	آکباتان
	بابا طاهر	۰,۵۰۱	بابا طاهر	۰,۲۶۸	بابا طاهر	۰,۱۲۱	بابا طاهر	۰,۲۶۳	بابا طاهر
	بوعلی سینا	۰,۶۱۳	بوعلی سینا	۰,۲۷۹	بوعلی سینا	۰,۲۱۱	بوعلی سینا	۰,۳۸۹	بوعلی سینا
	تختی	۰,۲۶۸	تختی	۰,۱۹۸	تختی	۰,۰۹۲	تختی	۰,۲۶۵	تختی
	شریعتی	۰,۵۲۹	شریعتی	۰,۲۱۴	شریعتی	۰,۲۷۸	شریعتی	۰,۲۹۱	شریعتی
	شهدا	۰,۲۵۱	شهدا	۰,۰۹۱	شهدا	۰,۰۷۷	شهدا	۰,۱۲۸	شهدا
تندیس و المان تعاملی	آکباتان	۰,۱۲۹	آکباتان	۰,۴۲۵	آکباتان	۰,۳۵۶	آکباتان	۰,۲۶۹	آکباتان
	بابا طاهر	۰,۲۸۸	بابا طاهر	۰,۳۵۸	بابا طاهر	۰,۳۲۴	بابا طاهر	۰,۱۲۵	بابا طاهر
	بوعلی سینا	۰,۲۶۱	بوعلی سینا	۰,۶۵۴	بوعلی سینا	۰,۴۱۱	بوعلی سینا	۰,۴۱۲	بوعلی سینا
	تختی	۰,۱۵۶	تختی	۰,۴۱۹	تختی	۰,۴۰۲	تختی	۰,۳۲۱	تختی
	شریعتی	۰,۲۶۸	شریعتی	۰,۴۲۲	شریعتی	۰,۵۲۳	شریعتی	۰,۳۵۶	شریعتی
	شهدا	۰,۱۲۷	شهدا	۰,۳۱۸	شهدا	۰,۳۲۹	شهدا	۰,۲۱۲	شهدا
انسباط خاطر	آکباتان	۰,۱۲۹	آکباتان	۰,۲۲۹	آکباتان	۰,۳۰۲	آکباتان	۰,۲۵۶	آکباتان
	بابا طاهر	۰,۲۳۵	بابا طاهر	۰,۲۳۴	بابا طاهر	۰,۲۲۸	بابا طاهر	۰,۳۲۱	بابا طاهر
	بوعلی سینا	۰,۲۹۱	بوعلی سینا	۰,۶۵۸	بوعلی سینا	۰,۴۵۱	بوعلی سینا	۰,۳۲۴	بوعلی سینا
	تختی	۰,۲۹۸	تختی	۰,۴۰۲	تختی	۰,۱۴۹	تختی	۰,۲۱۸	تختی
	شریعتی	۰,۲۰۰	شریعتی	۰,۵۰۶	شریعتی	۰,۲۵۴	شریعتی	۰,۳۵۹	شریعتی
	شهدا	۰,۱۸۸	شهدا	۰,۲۳۸	شهدا	۰,۳۱۱	شهدا	۰,۲۰۱	شهدا

جدول ۶: اولویت و اهمیت گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه معنایی-ادراکی

اولویت گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه معنایی-ادراکی											
شاخص	گزینه‌ها		ش	گزینه‌ها		ش	گزینه‌ها		ش	گزینه‌ها	
ارزش‌های فرهنگی-تاریخی	اکباتان	۰,۱۰۵	رویدادهای تاریخی	اکباتان	۰,۳۴۹	رویدادهای جمعیتی-فردی	اکباتان	۰,۱۲۲	آداب و رسوم و آیین‌ها	اکباتان	۰,۱۰۹
	بابا طاهر	۰,۰۹۸		بابا طاهر	۰,۲۱۸		بابا طاهر	۰,۰۷۸		بابا طاهر	۰,۰۹۷
	بوعلی سینا	۰,۲۲۴		بوعلی سینا	۰,۳۰۷		بوعلی سینا	۰,۲۷۹		بوعلی سینا	۰,۱۶۲
	تختی	۰,۱۰۹		تختی	۰,۰۸۸		تختی	۰,۰۹۷		تختی	۰,۱۸۹
	شریعتی	۰,۲۱۸		شریعتی	۰,۲۹۴		شریعتی	۰,۲۶۱		شریعتی	۰,۱۵۵
	شهدا	۰,۰۹۱		شهدا	۰,۰۷۵		شهدا	۰,۱۰۵		شهدا	۰,۱۲۳
نمادها و نشانه‌ها	اکباتان	۰,۰۵۵	عناصر شاخص بصری	اکباتان	۰,۳۲۰	احساس دل‌بستگی مکانی	اکباتان	۰,۲۱۱	خطره‌ذهنی قوی	اکباتان	۰,۱۲۷
	بابا طاهر	۰,۱۲۴		بابا طاهر	۰,۱۲۳		بابا طاهر	۰,۱۵۵		بابا طاهر	۰,۲۰۱
	بوعلی سینا	۰,۲۱۱		بوعلی سینا	۰,۳۶۶		بوعلی سینا	۰,۳۰۶		بوعلی سینا	۰,۲۱۲
	تختی	۰,۰۸۵		تختی	۰,۱۲۵		تختی	۰,۱۳۳		تختی	۰,۰۹۸
	شریعتی	۰,۱۱۱		شریعتی	۰,۴۲۴		شریعتی	۰,۲۳۳		شریعتی	۰,۱۱۱
	شهدا	۰,۰۶۲		شهدا	۰,۱۰۸		شهدا	۰,۱۰۸		شهدا	۰,۰۷۹
احساس امنیت	اکباتان	۰,۱۰۲	تجارب حسی مثبت	اکباتان	۰,۱۹۹	هویت مندی مکان	اکباتان	۰,۱۱۱	آشنایی با مکان	اکباتان	۰,۲۰۰
	بابا طاهر	۰,۱۰۹		بابا طاهر	۰,۱۳۴		بابا طاهر	۰,۱۲۷		بابا طاهر	۰,۱۶۵
	بوعلی سینا	۰,۲۵۵		بوعلی سینا	۰,۱۸۱		بوعلی سینا	۰,۲۰۹		بوعلی سینا	۰,۲۱۲
	تختی	۰,۰۹۴		تختی	۰,۱۰۹		تختی	۰,۲۱۱		تختی	۰,۱۴۱
	شریعتی	۰,۲۹۱		شریعتی	۰,۱۵۲		شریعتی	۰,۱۹۴		شریعتی	۰,۱۹۹
	شهدا	۰,۰۸۸		شهدا	۰,۱۴۵		شهدا	۰,۱۰۱		شهدا	۰,۱۴۸

جدول ۷: اولویت و اهمیت گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه عملکردی-فعالیتی

اولویت گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه عملکردی-فعالیتی											
شاخص	گزینه‌ها		ش	گزینه‌ها		ش	گزینه‌ها		ش	گزینه‌ها	
حضورپذیری افشار	اکباتان	۰,۱۲۳	فشارت اجتماعی و طبیعی	اکباتان	۰,۲۲۵	تعاملات اجتماعی	اکباتان	۰,۲۲۴	راحتی و آسایش ذهنی	اکباتان	۰,۲۸۸
	بابا طاهر	۰,۰۸۸		بابا طاهر	۰,۲۱۴		بابا طاهر	۰,۱۵۷		بابا طاهر	۰,۲۲۴
	بوعلی سینا	۰,۲۱۵		بوعلی سینا	۰,۲۷۰		بوعلی سینا	۰,۳۶۶		بوعلی سینا	۰,۲۴۶
	تختی	۰,۱۲۹		تختی	۰,۱۵۸		تختی	۰,۲۱۱		تختی	۰,۲۰۱
	شریعتی	۰,۲۰۵		شریعتی	۰,۲۸۷		شریعتی	۰,۲۵۸		شریعتی	۰,۲۶۵
	شهدا	۰,۰۹۸		شهدا	۰,۱۰۴		شهدا	۰,۱۱۴		شهدا	۰,۱۲۷
وجود نهاد های فرهنگی	اکباتان	۰,۱۲۶	رویداد فرهنگی، هنری	اکباتان	۰,۲۱۴	گون‌گونی کاربری‌ها	اکباتان	۰,۲۳۵	عملکردهای جاذب پیاده	اکباتان	۰,۲۳۳
	بابا طاهر	۰,۲۰۱		بابا طاهر	۰,۱۰۲		بابا طاهر	۰,۲۳۰		بابا طاهر	۰,۱۱۲
	بوعلی سینا	۰,۳۰۵		بوعلی سینا	۰,۲۰۶		بوعلی سینا	۰,۳۷۸		بوعلی سینا	۰,۳۰۴
	تختی	۰,۲۱۸		تختی	۰,۲۲۳		تختی	۰,۲۴۵		تختی	۰,۲۳۰
	شریعتی	۰,۳۰۹		شریعتی	۰,۲۱۱		شریعتی	۰,۳۴۴		شریعتی	۰,۳۰۰
	شهدا	۰,۱۵۴		شهدا	۰,۰۹۹		شهدا	۰,۱۲۸		شهدا	۰,۱۱۰
تنوع فعالیت‌ها	اکباتان	۰,۱۵۶	کاربری‌های خدماتی	اکباتان	۰,۲۰۳	نصب فواره‌ها	اکباتان	۰,۰۹۸	ایجاد دیدهای مناسب	اکباتان	۰,۱۲۲
	بابا طاهر	۰,۱۰۲		بابا طاهر	۰,۱۲۴		بابا طاهر	۰,۱۸۵		بابا طاهر	۰,۱۳۰
	بوعلی سینا	۰,۲۱۱		بوعلی سینا	۰,۲۶۵		بوعلی سینا	۰,۱۷۸		بوعلی سینا	۰,۲۰۴
	تختی	۰,۰۶۷		تختی	۰,۱۰۵		تختی	۰,۰۷۵		تختی	۰,۱۵۵
	شریعتی	۰,۲۰۳		شریعتی	۰,۳۰۱		شریعتی	۰,۱۵۴		شریعتی	۰,۱۷۷
	شهدا	۰,۰۷۶		شهدا	۰,۰۶۵		شهدا	۰,۰۴۵		شهدا	۰,۱۲۳
نگاره کردن و شنیدن	اکباتان	۰,۱۳۹	بزرگاری نمایش‌ها	اکباتان	۰,۲۳۴	شرکت در برنامه نمایش	اکباتان	۰,۱۴۹	شرکت در جمع	اکباتان	۰,۱۰۵
	بابا طاهر	۰,۰۶۵		بابا طاهر	۰,۲۵۰		بابا طاهر	۰,۱۵۴		بابا طاهر	۰,۱۴۸
	بوعلی سینا	۰,۱۱۱		بوعلی سینا	۰,۲۱۱		بوعلی سینا	۰,۲۳۵		بوعلی سینا	۰,۱۹۷
	تختی	۰,۰۴۸		تختی	۰,۱۱۶		تختی	۰,۰۸۵		تختی	۰,۰۹۸
	شریعتی	۰,۱۰۰		شریعتی	۰,۲۳۰		شریعتی	۰,۲۶۸		شریعتی	۰,۱۸۹
	شهدا	۰,۰۲۴		شهدا	۰,۱۰۵		شهدا	۰,۰۵۹		شهدا	۰,۰۵۵

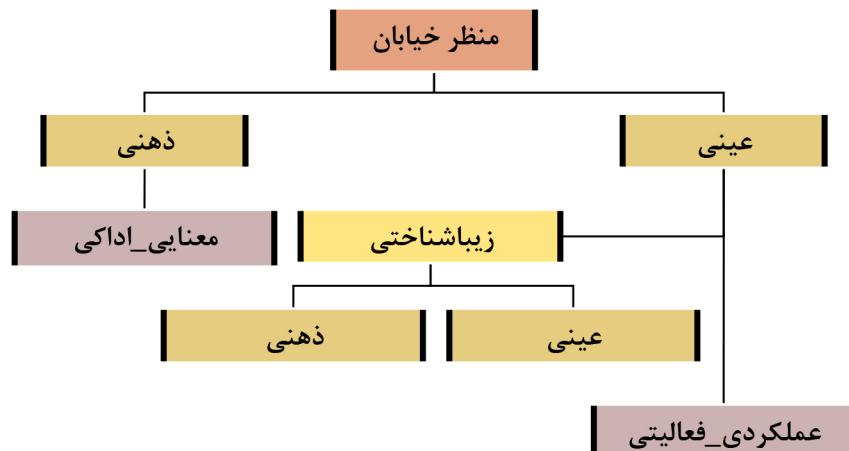
The inconsistency index is 0.0749. It is desirable to have a value of less than 0.1		The inconsistency index is 0.0749. It is desirable to have a value of less than 0.1	
خیابان اکباتان	0.180512	خیابان اکباتان	0.732951
خیابان باباطاهر	0.160745	خیابان باباطاهر	0.652689
خیابان بوعلی سینا	0.246281	خیابان بوعلی سینا	1.000000
خیابان تختی	0.124579	خیابان تختی	0.505841
خیابان دکتر شریعتی	0.188326	خیابان دکتر شریعتی	0.764679
خیابان شهده	0.099557	خیابان شهده	0.404241

تصویر ۷: اولویت بندی گزینه‌ها بر اساس نتایج تحلیلی داده‌ها و اطلاعات توسط نرم افزار سوپر دسیزن

۶. نتیجه گیری و پیشنهادات

در این پژوهش با معرفی عامل‌ها و چگونگی روابط آنها در زمینه اولویت سنجی عناصر منظر شهری دو هدف مهم تحقق یافت: هدف نخست شناسایی و تدوین ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر در منظر خیابان و ارتقای کیفی منظر خیابان‌های شهری با توجه به شاخص‌ها و معیارهای تدوین شده در تحقیق می‌باشد و دوم بررسی و تحلیل اولویت و اهمیت گزینه‌ها و مکان‌های مورد مطالعه نسبت به شاخص‌های منظر خیابان بر اساس دیدگاه استفاده کنندگان است. این اهداف و نتایج حاصل از آن می‌تواند زمینه شناخت صحیح و کارآمد عناصر منظر شهری و ساماندهی آن به منظور ارتقای منظر فضاهای شهری را فراهم بیاورد. اولویت‌ها و اهمیت معیارها و گزینه‌ها می‌تواند مکان نیازمند طراحی و ساماندهی را مشخص نماید و همچنین از میزان اهمیت و اولویت مکان‌های مورد مطالعه نسبت به معیارها و مؤلفه‌های منظر شهری می‌توان راهبردها، اهداف عملیاتی و راهکارهای طراحی و ساماندهی برای هر یک از مکان‌های مورد مطالعه با رویکرد طراحی شهروند مدار، استفاده کرد. در این راستا در پی پاسخگویی به سؤال نخست این پژوهش مبنی بر این که مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی منظر خیابان‌های شهری کدامند؟ با بررسی نظریات اندیشمندان در این زمینه و با توجه به مبانی نظری تحقیق، سه بعد زیباشناختی (عینی-ذهنی)، معنایی-ادراکی و عملکردی-فعالیتی برای چارچوب مفهومی منظر شهری در نظر گرفته شد، سپس با بررسی و تحلیل هر یک از ابعاد منظر خیابان شهری هدفه شاخص و پنجاه و نه معیار استخراج و همراه با ابعاد منظر شهری، چارچوب مفهومی پژوهش را تشکیل می‌دهند (نمودار ۲).

در این تحقیق برای پاسخگویی به سؤال‌های دوم و سوم تحقیق با عنوان اولویت شاخص‌ها نسبت به مؤلفه‌ها بر اساس دیدگاه متخصصان چگونه است؟ و اولویت و ترتیب خیابان‌های مرکزی همدان بر اساس شاخص‌های بیان شده طبق دیدگاه شهروندان به چه ترتیبی است؟ شاخص‌ها و مؤلفه‌های به دست آمده از تحقیق از طریق پرسشنامه‌ای خبره به پرسش گذاشته شد، که اهم نتایج به صورت جدول‌های ۸ و ۹ قابل ارائه می‌باشد. اما آنچه به صورت اجمالی از مشاهدات و پاسخ‌های شهروندان به سئوالات می‌توان استنباط کرد، میزان خوانش شهروندان از منظر خیابان‌های شهری است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری خیابان‌هایی که به عناصر معنادار یا نشانه‌ای نمادین ختم می‌شوند، در شهروندان بیشتر است. خاطرات و تجارب روزمره مردم در خیابان‌هایی که دارای ابتدا و انتهای تعریف شده با ابنیه‌های نمادین فرهنگی و مذهبی هستند نسبت به سایر مکان‌ها بالا می‌باشد. در واقع کشش و جذب نقاط کانونی در دو سر خیابان عامل حضورپذیری اقشار مختلف اجتماعی و بروز انواع رفتارها و تنوع فعالیت‌ها در فضا و به تبع آن سرزندگی و شادابی در فضاهای شهری می‌شود. بدین ترتیب توجه به ابعاد معنایی و ادراکی فضاهای شهری و لحاظ قرار دادن عواملی همچون تجربه، خاطره، فرهنگ و زندگی روزمره افراد، در طراحی و ساماندهی منظر فضاهای شهری منجر به برقراری ارتباط و خوانش مؤثر محیط توسط شهروندان می‌شود که به تبع این ارتباط میزان تعلق و دلبستگی به مکان در استفاده کنندگان از فضا نیز افزایش خواهد یافت. در ارتباط با حضورپذیری و سرزندگی خیابان‌ها نقش کاربری‌های عمده از جمله بازار قدیمی و راسته بازارها در

نمودار ۲: ابعاد و مؤلفه‌های سه‌گانه منظر خیابان شهری

جدول ۸: اولویت معیارها در خوشه‌ها (مؤلفه‌ها) بر اساس نظر متخصصان

مؤلفه‌ها	زیباشناختی	وزن معیار	معنایی-ادراکی	وزن معیار	عملکردی-فعالیتی	وزن معیار
بیشترین اهمیت معیار	وحدت و یکپارچگی فضایی	۰,۱۰۳	خاطره ذهنی قوی	۰,۱۱۲	نظارت اجتماعی و طبیعی بر فضا	۰,۱۱۱
کمترین اهمیت معیار	تقارن بدنه‌ها	۰,۰۱۳	حس جهت یابی	۰,۰۲۸	شرکت در جمع	۰,۰۰۸

جدول ۹: اولویت گزینه‌ها به ترتیب اهمیت، از بیشترین به کمترین بر اساس دیدگاه شهروندان

دیدگاه	اولویت گزینه‌ها	وزن گزینه‌ها
شهروندان	خیابان بوعلی سینا	۰,۲۴۶
	خیابان دکتر شریعتی	۰,۱۸۸
	خیابان اکباتان	۰,۱۸۰
	خیابان باباطاهر	۰,۱۶۰
	خیابان تختی	۰,۱۲۴
	خیابان شهدا	۰,۰۹۹

جدول ۱۰: راهبردهای پیشنهادی برای ارتقای کیفی منظر خیابان‌های مرکزی شهر همدان

ابعاد	راهبردها و پیشنهادها
مؤلفه زیباشناختی	- مرمت و ساماندهی بناهای قدیمی و متروکه با ارزش معماری و استفاده مجدد از آنها - تدوین ضوابط و چارچوبی برای کنترل کیفی ساخت وسازهای جدید و تدوین قوانینی التزام‌آور برای ساماندهی نماهای پیرامون با توجه به ابعاد کالبدی و هویتی خیابان‌ها - ساماندهی تأسیسات شهری الحاق شده به جداره‌ها با ارائه ضوابط مشخص در خصوص چگونگی استقرار آنها - توجه به هنر عمومی و عناصر گرافیکی محیطی برای ارتقای ارزش‌های بصری-هنری میدان - تأکید بر بناهای قدیمی و مذهبی با عنایری چون نورپردازی، مکان‌سازی و محوطه‌سازی مناسب - دستیابی به محصوریت مطلوب در جداره‌های فاقد محصوریت مناسب طی ساخت وسازهای جاری و با ارائه ضوابط تعدیل ارتفاع - بهره‌گیری از تباين مطلوب در زمینه‌های یکنواخت از طریق طراحی مناسب کنج‌ها یا بناهای مسلط بر فضا، به واسطه کاربری یا کالبد
مؤلفه معنایی-ادراکی	- شاخص کردن عناصر و بناهای تاریخی موجود در مسیر با استفاده از نورپردازی و تغییر موتیف‌های معماری به منظور تعلقات مکانی و یادآوری خاطرات - کم کردن بار ترافیکی خیابان‌ها و کاهش سرعت عبوری وسایل نقلیه به منظور تأکید بر عامل خوانایی و ادراک بصری کریدور دید توسط عابران - توسعه و امکان طرح نمادهای سنتی و نشانه‌های کالبدی و معنایی در سطح میدان - توجه به فعالیت‌های آموزشی در زمینه هنر و ارزش‌های نمادین سایت برای توسعه درک و دانش عمومی مردم نسبت به آثار، نقش و عناصر هویتی خیابان
مؤلفه عملکردی-فعالیتی	- تقویت فعالیت‌های رسمی و غیررسمی مناسب در جداره‌ها و در متن فضای میدان برای ارتقای سطح اجتماع پذیری فضا و افزایش حضور گروه‌های مختلف اجتماعی - ارتقای امنیت اجتماعی و طبیعی بر فضا از طریق تزریق کاربری‌های ۲۴ ساعته برای حضورپذیری اقشار مختلف اجتماعی در ساعات مختلف - مناسب‌سازی بستر حرکتی سواره و پیاده، در کف و جداره‌ها و مناسب‌سازی ابعاد و جزئیات کالبدی فضای خیابان متناسب با توانایی‌های جسمی و حرکتی انسان - ایجاد فرصت‌های مشارکت حیات جمعی برای زنان و سالمندان و اقشار مختلف اجتماعی

با توجه به تحلیل‌ها و یافته‌های این تحقیق طراحان و مسئولان مدیریت منظر شهری در طرح‌ها و مسائل شهری باید به گونه‌ای عمل کنند که ضمن حفظ ارزش‌های اولیه، تغییر و تحولات جدید در منظر فضاهای شهری را با توجه به ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جامعه و بر اساس دیدگاه مخاطبان اصلی منظر (شهروندان) برای ارتقای ارزش‌های کیفی و کمی فضاها راهبری و هدایت نماید.

با توجه به تجزیه و تحلیل معیارها و خوشه‌ها و نتایج به دست آمده از مدل ANP و تطبیق آن با وضعیت فعلی مکان‌های مورد مطالعه و با توجه به مشخص شدن امتیاز تأثیرگذاری هر معیار توسط

فضاهای شهری قابل تأمل است. این فضاهای سرزنده شهری علاوه بر ارائه کالا و خدمات به شهروندان دارای نقش انفعالی بوده و حس پیوستگی زمان و هویت بخشی به مکان‌های شهری را نیز انجام می‌دهند. درک و کشف فضا و توجه به ارزش‌های کالبدی و زیباشناختی عناصر منظر فضاهای شهری زمینه‌ساز خوانایی، ارتقای غنای حسی بصری و شفافیت فضایی در محیط‌های شهری می‌شود. تفسیر و تعریف شهروندان از ویژگی‌های تصویری و بصری عناصر شکل دهنده منظر در خیابان‌های شهری با ارزش‌های کیفی بالا نسبت به سایر فضاها بیشتر است و مردم در نظرات خود جزئیات بیشتری از این گونه فضاها را ارائه می‌دهند.

for Urban Research and architecture. [in Persian]

- Carmona, Matthew; Heath, Tim; Oc, Taner; Tiestess, Stive; (2003). Public place and urban space. Architectural press, London.
- Crow, Thomas. Brown, Terry. De Young, Raymond; (2006). The Riverside and Berwyn experience: Contrasts in landscape structure, perceptions of the urban landscape, and their effects on people, Landscape and Urban Planning, 75 (3-4):282.
- Carr, S, Francus, M, Rivlin, L.G. and Stone, A.M (2010), Public Space, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cullen, G., (1961). Townscape. London: The Architectural Press.
- Dougherty, Dana Lyn; (2006); .Embodying the city: Identity and use in urban public space. Virginia.
- Faizi, M and Asadpour, A., (2013). Recreating the process landscape the squares of Tehran with the aim of promoting social interaction of citizens. Motaleat Shahri Journal. No. 7. [in Persian]
- Farhoodi, R. and Timuri, I., (2010). Urban landscape, cultural identity or cultural industry. Proceedings of the National Conference of the urban landscape. Institute of Building and Housing Research Center academic jihad art culture. [in Persian]
- Faraji, S. Badri, A. Moti Langroodi, S, H. & Sharafi, H., (2010). Assess stability of of rural areas based on network analysis, using the techniques Borda case study: city rural sciences. Journal of in Human Geographyaie Ensani. No. 18. [in Persian]
- Gehl, Jan; (1987); Life between Buildings: Using Public Space; Van Nostrand Reinhold.
- Gifford, R; (2002); Environmental Psychology: Principles and Practice, Canada: Optimal Books.
- Golany G. S.) 2011 (. "Geo-Space Urban Design", New York, John Willey and sons.
- Golkar, k., (2008). Conceptual Evolution of Urban Visual Environment; From Cosmetic Approach through to Sustainable Approach. Olom e Mohiti Journal. No. 4. [in Persian]
- Golkar, k., (2006). Conceptual the Uurban Landscape. Abadi Journal. No. 53. [in Persian]
- Gulnar et al., (2012). Locate suitable areas for development of tourism in the city of Hamadan. Geographye Mohiti Journal. No. 2. [in Persian]
- Galenoi M, and Tadaion, B. (2010). Providing a

شهروندان می‌توان اولویت‌های رسیدگی در مکان‌ها را تعیین و فعالیت‌هایی در راستای ارتقای عناصر منظر شهری در آن مکان را برنامه‌ریزی و اجرا کرد. شاخص‌هایی که در اولویت‌های بالا قرار گرفته‌اند، از نظر مردم دارای اهمیت و ارجحیت بیشتری می‌باشند و شاخص‌هایی که در اولویت پایین‌تر قرار گرفته‌اند، از نظر مردم دارای ارجحیت کمتر و به منظور رسیدگی بیشتر به حساب می‌آیند که باید برای ارتقای آن از سوی مسئولان شهری در اولویت رسیدگی و ساماندهی مکان مورد نظر قرار گیرند. با توجه به نتایج به دست آمده و با تحلیل میزان تأثیر عوامل و معیارهای منظر خیابان‌های مورد مطالعه می‌توان نقاط ضعف و قوت مکان‌ها را مشخص و بسته به شرایط موجود میزان رسیدگی و نحوه ساماندهی آنها را مشخص نمود. در این راستا و برای ارتقای منظر شهری مکان‌های مورد مطالعه می‌توان راهکارها و پیشنهادهایی در این زمینه با توجه به اولویت‌ها و میزان اهمیت هر یک از گزینه‌ها نسبت به شاخص‌ها، ارائه نمود (جدول ۱۰).

References:

- Appleyard, D. (1979). The Environmental Social Symbol. Journal of American Planning Association, 45 (2), 143-153.
- Alon-Mozes, T. (2006). From "Reading" the Landscape to "Writing" a Garden. Journal of Landscape Architecture, 1 (1), 30-37.
- Amin Zadeh, B., (2010). Evaluation the Beauty and Identity of the place. Hoviat shahr Journal, No. 7. [in Persian]
- Amin Zadeh, B. Sharifi, S. & Forogifar, M., (2014). Compare urban landscape in terms of the perception of beauty experts and users of case studies; Khomeini Adl Square, Mashhad. Motaleat Shahri Journal. No. 10. [in Persian]
- Afhami, R. & Alizadeh, M., (2011). Aesthetics flexible spaces, Mah Honar Book, No. 173. [in Persian]
- Abdullah Khan, G., (2006). City Images: been abandoned urban policies in Iran, Abadi Journal, No. 53. [in Persian]
- Atashinbar M., (2009). Continuity of identity in the urban landscape "Bagh e Nazar Journal, 8rd time, No. 12. [in Persian]
- Ahmadi, M. Porahmad, A and Hataminegad, H., (2014). The survey of citizens' satisfaction and its influencing factors to improve the beautification of the urban landscape. Case Study 6 Tehran metropolitan region. Amaiesh goghrafyae faza Journal, No. 12. [in Persian]
- Behzadfar, M., (2008). Dictionary of urban design concepts. The Tehran research project conducted at the Center

Quarters: Public Art for Place Image or Place Identity? , Journal of Urban Design, 11:2, 243–262.

- Milligan, M.J; (1998); Interactional Past and Potential: The Social Construction of Place Attachment; Symbolic Interaction; 21; (1).
- Mahmoudi, S, A., (2006). Urban landscape overview of several theory, Abadi Journal, No. 53. [in Persian]
- MirMoqtaie, M., (2003). Criteria Cognition and Assessment physical identity cities, Honarhaye ziba. No. 19. [in Persian]
- Modiri, A and Noorollahi Oskoe, N, (2014). Evaluation of visual-spatial perception Imam Hosein (as) case study; Odlajan Tehran neighborhood. Motaleat Shahri Journal. No. 11. [in Persian]
- Mansouri, A, S., (2009). Urban landscape comprehensive narrative city. Manzar Journal. No. 3. [in Persian]
- Nasar, Jack L; (1994); Uurban Design Aesthetics the Evaluative Qualities of Building Exteriors, Environment and Behavior; 26.
- Nohl, Werner (2008), Sustainable landscape use and aesthetic perception preliminary reflections on future landscape aesthetics, landscape and urban planning journal, No. 54, pp. 223–237.
- Naghizadeh, M., (2002). Aesthetics, form and space, architecture and city. Proceedings of the meeting of aesthetic, functional, Art Research Center of the Ministry of Islamic Guidance, Tehran. [in Persian]
- Proshansky, H.M. Fabin, A.K. & Kaminoff, R; (1983); Place-Identity: physical world socialization of the self. Journal of Environment psychology; (3).
- Pakzad, J., (2008). Theoretical and urban design process, Tehran: Shahidi publication. [in Persian]
- Pakzad, J, (2005), "Design Guidelines of urban spaces in Iran. Tehran, Tarh Nashr Piam sima. [in Persian]
- Rossi, A., (1984). The Architecture of the City. Cambridge: MIT Press.
- Relph, E. (1976). Place and Placelessness. London: Pion.
- Riley, R; (1992); Attachment to the Ordinary Landscape, In I. Altman and S.M. Low Eds., Place Attachment; New York; Plenum Press.
- Rezazadeh, R., (2007). Principles and Criteria bookkeeping requirements and Regulations urban Image, Research project conducted at the Studies Center Architecture, Urbanism investigations. [in Persian]
- Swaffield, S. (2005). Landscape as A Way of

comprehensive color plan, trying to manage color in the case study of Sepah Street. Modiriat Shahri Journal. No. 26. [in Persian]

- Jabalamoli, Mohmmad Said, AyatRezaifar & Ali ChaeiBghashLangroodi; 2008; Ranking in Project Risk, by Using of Prose's Multi Decision-Making, Faculty of Taconic, Version 41, N. 7, Tehran.
- Kaplan. R. and Kaplan. S. (1991), the experience of nature: A psychological perspective, Cambridge University Cambridge, UK.
- Kaplan. S. (1987), Aesthetics, affect and cognition: envi ronmental preferences from an evolutionary perspective, Environment and Behavior 19.
- Karimimoshaver, M. Mansouri, A, S & Adibi, A. A., (2010). Relationship between the Uurban Landscape and Position of tall Building in The City, Bagh e Nazar Journal, 7rd time, No. 13. [in Persian]
- Kiani, A. and Salari Sardari, F., (2011). Studying Priorities for Designing Urban Landscape of Public Spaces in Assalouyeh Using ANP Model, Bagh e Nazar Journal, 8rd time, No. 18. [in Persian]
- Khak Zand, M. Mohammadi, M. Jam, F, and Aga Bozorgi, K., (2014). Designed to identify factors affecting urban body with emphasis on the aesthetic and environmental aspects, case study: (Vali Asr Avenue), (City Qeshm", Mota-leat Shahri Journal. No. 10. [in Persian]
- Lynch, K. and Hack, G; (1985); Site Planning; MIT, Cambridge, Mass.
- Lokaitou-Sideris, A. and Banerjee, T; (2006); Ur-ban Design Downtown: Poetics and Politics of Form; Univer-sity of California Press.
- Lennard, S.H.C., and Lennard, H.L; (1993); Urban Space Design and Social Life, In Farmer, Ben and Louw, H. Eds., Companion to Contemporary Architectural Thought; New York; Routledge Inc.
- Lindholm, G. (2011). Visible gestures: on urban landscape perspectives in planning. Planning Theory, 11 (1): 1–15.
- Lang, J. (1987). Creating architectural theory: The role of the behavioral sciences in environmental design. Van Nostrand reinhold, New York.
- Montgomery, J. (2003) Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualis-ing Cultural Quarters, planning Practice & Research, 18:4, pp 293–306.
- Mccarthy, J. (2006) Regeneration of Cultural

Knowing the World. In: HARVEY, S., FIELDHOUSE, KEN, HOPKINS, JOHN (Ed.) The Cultured Landscape; Designing The Environment In The 21st Century. Routledge.

- Sajadzadeh, H. Pirbabaie, M., (2012). Concepts of urban space in Islamic city, Motaleat Shahe Irani Eslami Journal, No. 10. [in Persian]
- Sharifian thani, M, (2001). Citizen participation in urban governance and urban management. Modiriati Shahri Journal. . No. 2. [in Persian]
- Tavasoli, M., (2007), urban space design of urban spaces and their position in life and Image city. Shahidi Publication. [in Persian]
- Williams, D.R. & Vaske, J. J; (2003); the measurement of place Attachment: validity and generalizability of physical world psychometric approach. Forest Science, 49 (6): 830.
- Yuen, Belinda; (2005); Searching for place identity in Singapore; Habitat International, Vol. 29.
- Yokr Lai L & Said I & Kubota A. (2013) The Roles of Cultural Spaces in Malaysia Historic Towns: The Case of Kuala Dungun and Taiping, procedia Social and Behavioral Sciences 85, pp 602–625.
- Youssefian, J., (2000). A look at the concept of aesthetics. Journal of Literature and Human Sciences of Al-lameh Tabatabai University. [in Persian]

